

m 778
303041

A KOMÁROMVÁRMEGYEI ÉS
VÁROSI MUZEUM-EGYESÜLET

1907. ÉVI

ERTESITŐJE



SZERKESZTI:
ALAPI GYULA
TITKÁR.

XXI. EGYLETI ÉV. (XIII. ÉVFOLYAM.)

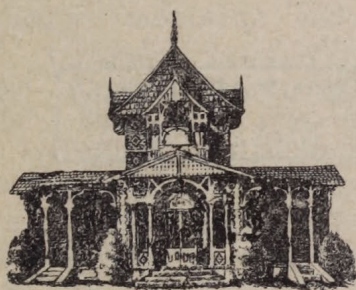
SPITZER SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJA KOMÁROM

1908

A KOMÁROMVÁRMEGYEI ÉS
VÁROSI MUZEUM-EGYESÜLET

1907. ÉVI

ÉRTESITŐJE



SZERKESZTI:
ALAPI GYULA
TITKÁR.

XXI. EGYLETI ÉV. (XIII. ÉVFOLYAM.)

SPITZER SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJA KOMÁROM, 1908.

MAGYARAKADEMIA
KÖNYVTÁRA

HIVATALOS RÉSZ.

Nagytekintetű Országos Főfelügyelőség!

Tekintetes Közgyűlés!

I. Az 1907 év történetéhez.

Csendes, zajtalan munkában mult el egyesületünk felett az 1907. esztendő, egyesületünk fennállásának XXI-ik esztendeje. Az új lusztrum első esztendeje azzal a törekvéssel volt telítve, hogy muzeumunknak állandó otthont tudjunk biztosítani. Az 1906. évi nagy tél után bekövetkezett olvadások valóságos siralmas állapotot idéztek elő; a muzeum favázás épülete a tavaszi olvadás alkalmával áteresztette a vizet s gyűjteményeink némelyik szekrényben valóságos árvizet éltek át. A városi törvényhatóság előzékenyen teljesítette ugyan a helyiség kitarozása iránt hozzá intézett kérésünket, de ez a megoldás csak időleges.

Törekvésünket a muzeum végleges helyiségének biztosítása tárgyában ha nem is koronázta még a kívánt siker, de az 1907 évben ebben a kérdésben is nagy lépésekkel haladtunk előre. Ápril 11-én a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége részéről Szalay Imre min. tanácsos úr, országos h. főfelügyelő, Fejérpataky László országos felügyelő úr, a Széchenyi Országos Könyvtár igazgatója, Mihalik József kir. tanácsos előadó titkár és Hüttl Dezső dr. műépítész urak a vármegyei és városi érdekeltség bevonásával értekezletet és helyszini szemlét tartottak, mely alkalommal a bencés rendi kisgimnázium épületét találta legalkalmasabbnak a bizottság

a muzeum s a vele kapcsolatosan létesítendő képzőművészeti gyűjtemény elhelyezésére.

Ebben az ügyben legújabb fordulat a városi törvényhatóság folyó évi február 12-én hozott azon határozata, amelylyel a muzeum és a vele kapcsolatos könyvtár építésére a régi kisgimnázium telkét feiajánlja. Biztat a reménység, hogy régi óhajunk most már testet ölt és sok vándorlás után muzeumunk végre állandó otthont nyer.

Május 31-én tartotta Egyesületünk rendes közgyűlését, mely alkalommal nemzeti irodalmunk s a magyar tudományosság három kiváló alakját, Beöthy Zsolt, Konkoly Thege Miklóst és Szalay Imre urakat, kik a magyar szellemi élet vezetői közt foglalnak helyet és akik Egyesületünk iránt oly sok izben tanusították meleg érdeklődésüket és jóakaró támogatásukat, tiszteleti tagjaivá választotta az Egyesület.

Ez alkalommal elhatározta azt is, hogy Jókai Mórnak Komáromban létesítendő szobra javára matinét rendez az Egyesület, ezt június 17-én tartotta meg a vármegyeháza nagytermében. Beöthy Zsolt egyetemi tanár úr, ragyogó előadásban méltatta Jókai költészetét, melyet nem fognak elfeledni a jelenvoltak. Nemes János gondokaművész és Dános Árpád a Vigopera tagja gondoskodtak a művészi számokról, közreműködni szivesek voltak kívülök Dezső László, Fülöp Zsigmond és Szij Ferenc urak. A matiné Jókai szobrára 265 K.-t eredményezett, melyet a szoborbizottsághoz juttattunk.

A nyár folyamán augusztus és szeptember hónapokban az izsai Leányvár területén végzett nagyszerű ásatásokat az Egyesület a Műemlékek Országos Bizottsága nagylelkű anyagi támogatásával. Az ásatás, melyet Tóth Kurucz János tagtársunk vezetett, igaz szép eredménnyel járt; a vár helyzete és méretei most már teljesen tisztázva vannak és igen sok lelet is napfényre került, melyeket muzeumunkban csoportosan állítottunk ki. Az ásatásról számos fénykép felvétel készült, melyeket Högyész Ámánd tanár és Pöschl Ferenc kir. főerdész tagtársaink készítettek, kik gyűjteményeink számára már több igen sikerült felvételt készítettek.

II. A gyűjtemények gyarapodása.

A muzeum gyűjteményei igen szépen gyarapodtak az elmúlt évben. Az említett izsai ásatás eredménye bőven gyarapította régiségtárunkat. A gyarapodás egyes táráknál a következő:

a) a könyvtárnál	127 darab
b) a régiségtárnál	300 „
c) a néprajzi gyűjteménynél	8 „
d) a képzőművészet gyűjt.	25 „
e) a természetrajzi gyűjtem.	2 „

III. Államsegély.

1907 évben 500 K államsegélyben részesült egyesületünk, melyen kívül a könyvtár rendezésére még 100 K külön államsegélyt nyert. A múlt évi maradvánnyal együtt 796 K-ról számoltunk el, amelyből könyvtári célra 173 K, a régiségtárra 416 K és a néprajzi tárra 80 K összeget használtunk fel, 127 K-t pedig 1908 évre vittünk át.

IV. Nevezetesebb szerzeményeink.

Szerzeményeink sorából kiemeljük a majolika iparművészeti tárgyakat a tatai, pápai és holicsi műhelyek több szép termékét, melyeket vétel útján szereztünk. Néprajzi szerzeményeink közül kiemelendő a dunai malom modellje, melynek hasonmása a Nemzeti Muzeum néprajzi tárában van kiállítva.

V. A gyűjteményekben végzett munka.

1907 év elején leltároztuk és felbecsültük a gyűjteményeket, az összeirt anyag feldolgozása azonban hátra van, mert a muzeum helyiségeiben alig öt hónapon át lehet dolgozni. Az olvadás alkalmával a szekrények némelyike megtelt vízzel, ezért több táblára ujonnan kellett felfüzni a tárgyakat. Az egyesület könyvtárát Alapi Gyula titkár rendezte és annak címjegyzékét is megszerkesztette, melyet tagjaink közt kiosztottunk.

VI. A muzeum látogatása.

Áprillís 11-én tekintették meg a muzeum gyűjteményeit Szalay Imre min. tanácsos, országos h. főfelügyelő

úr, Fejérpataky László országos felügyelő és Mihalik József kir. tanácsos, főfelügyelőségi előadó-titkár urak, akik közvetlen tapasztalatok alapján győződhetnek meg a muzeumi helyiség viszonyok tarthatatlansága felől.

Az esztergomi főgimnázium és alreáliskola növendékei is tanulmányi kirándulásaik alkalmával utba ejtették muzeumot, hol a tisztviselők fogadták és tartottak nekik magyarázatot.

A tavaszi, nyári és őszi hónapok alatt sűrűen keresik fel a látogatók a muzeum gyűjteményeit, miről a vendégkönyv is tanuságot tehet.

VII. Tisztikar.

A tisztikarban a múlt év óta semmi változás nem történt.

Az egyesületnek szolgája nincs.

VIII. Egyesületi élet.

Szomorodott szívvel jelentjük, hogy alapító tagjaink sorából elveszítettük Nádasdy Ferenc grófort, rendes tagjaink közül Forster Géza költözött el. Az év folyamán 5 új tagot vettünk fel, rendes tagjaink száma tehát 170-re emelkedett.

Az elmúlt évben két választmányi és egy közgyűlést tartottunk, melyeken az egyesületi ügyeken kívül minden kulturális ügy élénk és beható eszmecsere tárgyát képezte. Az Egyesület mozgalmat indított a helyi közművelődési célu intézmények egyesítése tárgyában, sőt az új egyesülés alapszabályait is kidolgoztatta; ez a gondolat azonban ezidő szerint még a tervezés stádiumában van.

IX. Zárószámadás.

Bevételeink 2064 K 19 f-t tettek ki az elmúlt évben, melylyel szemben 2064 K 08 f. kiadás merült föl, a maradvány 11 fillér. Alaptőkénk 2079 K 70 f tett ki az év végén.

X. Kiadványaink.

1907 évben adtuk ki XX évi Értesítőnket. (A Komáromvármegyei és Városi Múzeum Egyesület 1906. évi Értesítője. Szerkeszti Alapi Gyula egyesületi titkár. XX. egyleti év, XII. évfolyam. Komárom 1907. Spitzer Sándor

nyomdája 8° 81 l.) melyben megjelent Gyulai Rudolfnak az Egyesület alapítójának életrajza Alapi Gyula tollából, továbbá Leányvár római erőd ismertetése Tóth Kurucz Jánostól és a legujabb feliratos emlékek ismertetése Milch Armintól. Ezen kívül megjelent az Egyesület könyvtárának katalógusa. (A Komáromvármegyei és városi Múzeum Egyesület könyvtárának címjegyzéke. Szerkesztette Alapi Gyula a Komáromvármegyei és városi Múzeum Egyesület titkára. Komárom, 1907. Spitzer Sándor nyomdája. 8°. 25 l.)

Ezekben foglaltuk össze az 1907. évi működésünkről szóló jelentést, mely főbb körvonalakban tájékoztatót nyújt Egyesületünk ügyeiről. Hálás köszönettel adózunk a nagytekintetű Országos Főfelügyelőségnek jóakaró és nagylelkű támogatásáért, továbbá a tekintetes vármegyei és városi törvényhatóságoknak, úgyszintén az Egyesület minden tagjának, kik kulturális célunk megvaltoztatásában támogatni kegyesek voltak. Vajha a munkánkban elhintett meg termő talajra talált volna!

Hazafiúi tisztelettel

Komárom, 1908 február 29.

Alapi Gyula,
titkár.

Baranyay Géza,
igazgató.

A Komáromvármegyei és városi Múzeum-Egyesület

8

1907. évi zárószámadása.

Bevétel.

Kiadás.

		Korona	fillér			Korona	fillér
1	Pénztári maradvány 1906-ról	—	19	1	Tőkésítés	79	70
2	Pártfogóktól kapott évi javadalom	50	—	2	Személyi kiadások	250	—
3	Tagsági díjak	604	—	3	Gyűjtemények gyarapítása:		
4	Kamatok	7·65)			a) a könyvtárnál	69	94
		72·05)	79		b) a régiségtárnál	883	52
			70		c) a néprajzi gyűjteménynél	86	32
5	Vegyések	10	—	4	Butorozási, berendezési és felsze- relési kiadások	143	06
6	Rendkívüli bevételek	600	—	5	Gyűjteménytárgyak szállításának költségei	10	10
7	Átfutó bevételek	200	—	6	Rendezési kiadások	50	—
8	Államsegély	600		7	Kiadványok	183	95
				8	Irodai kiadások	80	13
				9	A helyiség fenntartása, tisztogatása	56	—
				10	Biztosítási díjak	51	06
				11	Átfutó kiadások	200	—
				12	Pénztári maradvány	—	11
	Összesen:	2143	89		Összesen:	2143	89

Komárom, 1908 január 1.

Alapi Gyula, pénztáros.

Ezen zárószámadást, a pénztári napló és annak mellékleteit képező eredeti okmányok alapján megvizsgáltuk és helyesnek találtuk.
Komárom, 1908 május 14.

Hittrich József,
számv. biz. tag.

Unger Kálmán,
számv. biz. tag.

A Komáromvármegyei és Városi Múzeum-Egyesület 1908. évi költségvetési előirányzata.

Bevétel.				Kiadás.			
Tétel	C i m	Összeg		Tétel	C i m	Összeg	
		K	f			K	f
1	Pénztári maradvány	—	19	1	Tőkésítés	200	—
2	Pártfogóktól	50	—	2	Személyi kiadások	250	—
3	Államsegély	600	—	3	Gyűjtemények gyarapítása		
4	Tagsági díjak	700	—		a) régiségtárnál	400	—
5	Kamatok	80	—		b) néprajzi gyűjteménynél	100	—
6	Várható bevételek	69	81		c) könyvtár "	100	—
				4	Szállítási költségek	5	—
				5	Rendezési kiadások	45	—
				6	Kiadványok	300	—
				7	Irodai költség	50	—
				8	Tisztogató	50	—
	Összesen :	1500	—		Összesen :	1500	—

Komárom, 1908 január 5-én.

Alapi Gyula,
pénztáros.

Baranyay Géza.
igazgató.

Tárgyalta és elfogadásra ajánlja
Komárom, 1908 ápril 28-án

a Választmány.

Az egyesület tisztviselőinek és tagjainak névsora:

Elnök:

Esterházy Ferenc gróf, belső titkos tanácsos, Tata.

Igazgató:

Baranyay Géza, nagybirtokos, Kurtakeszi.

Titkár és pénztáros:

Alapi Gyula, Komáromvármegye levéltárnoka,
a vármegyei könyvtár öre.

Ügyész:

Konkoly Thege Balázs dr., köz- és váltó-ügyvéd,
a Komárom Vidéki Takarékpénztár ügyésze.

Muzeum örök:

Weszelovszky János, a régészeti osztály öre;

Ruisz Gyula, a történelmi osztály öre;

Bottay Kálmán, a természetrajzi osztály öre;

Bathó Lajos, a néprajzi osztály öre.

Számvizsgálók:

Hittrich József.

Unger Kálmán.

Az igazgató választmány tagjai:

- Antal Gábor, ev. ref püspök, Komárom
 Berencsy László dr., t. megyei főorvos, Komárom,
 Dietz Miklós, kir. mérnök, ”
 Domány János, kir. tan., polgármester ”
 5 Galba Károly, árvaszéki ügyész, ”
 Ghyczy Dénes, vármegyei alispán, ”
 Hérics Márton, plébános, Kisbér,
 Horváth Kristóf, gimnáziumi igazgató, Komárom,
 Jánossy Lajos, esperes, ág. h. ev. lelkész, ”
 10 Kálmán Rudolf, főispán, ”
 Milch Ármin, gyáros, ”
 Nátz József, plébános, Vértessomlyó,
 Pogrányi József, várm. t. ügyész, Komárom,

- Mohl Adolf, esperes plébános, Tata,
 15 Peredi Géza dr., ügyvéd, Komárom,
 Sárkány Ferenc, főkapitány, „
 Schnitzer Ármin dr., főrabbi, „
 Steiner Miklós, gyógyszerész, „
 Tuba János, takarékpénztári vezérigazgató, „
 20 Veninger Ernő, esperes-plébános. Ószőny.

Tiszteletbeli tagok:

- Hampel József dr., egyetemi tanár, Budapest,
 Id. Szinnyei József, kir. tanácsos, „
 Takáts Sándor dr., történetíró „
 Thaly Kálmán, orsz. képviselő, „
 Vaszary Kolos, hercegprimás, „

Alapító tagok:

- † Cseley János dr.,
 † Esterházy Miklós József gróf,
 Esterházy Miklós Móric gróf, Csákvár,
 † Gyulai Rudolf,
 † Hidassy Kornél,
 Komáromvármegye közönsége,
 Komárom szab. kir. város közönsége,
 Komáromi Első Takarékpénztár, Komárom
 Komárom-Vidéki Takarékpénztár,
 Lichtenstein János herceg, Fürstberg,
 Majláth Gusztáv gróf, Gyulafehérvár,
 Marossy János, Tata,
 Medveczky Zsigmond, Arad,
 † Meszlényi Gyula.
 † Milkovich Zsigmond,
 † Özv. Milkovich Zsigmondné,
 † Nádasdy Ferenc gróf,
 † Papp Gábor,
 Speidler János, Gyermely,

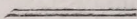
- † Vásonkeöy Imre,
 Ádám Gézáné, előbb özv. Vásonkeöy Imréné,
 Vaszary Kolos, hercegprimás, Esztergom.
- † Végh Adorján,
 Voetter Ottó, cs és kir. ezredes, Bécs,
 Zámory György, Budapest,
 Zichy Miklós gróf, Szentpéter,
- † Zuber József.

Tagok névsora :

Adler H. Vilmos Komárom	Domány János Komárom
Ágoston József Ószöny	30 Emánuel Sándor Nemesócsa
Ágoston Miklós Tata	Erdélyi Gáspár Komárom
Alapi Gyula Komárom	Erdélyi István Aranyos
5 Antal Gábor „	Erdélyi Zoltán Komárom
Antal Zoltán Pozsony	Esterházy Ferenc gróf Tata
Asztalos Aba, Ógyalla	35 Farkas Benő dr. Komárom
Asztalos Béla Komárom	Farkas Ferenc Virth p.
Balogh Imre Ógyalla	Fáy István Tata
10 Baranyay Géza Kurtakesz	Fektor György Komárom
Baranyay Mária Bagota	Feszty Béla Ógyalla
Bathó Lajos Komárom	40 Freistadtl Oszkár Komárom
Beliczay Endre „	Freistadtl Pál „
Berencsy László dr. Komárom	Fried Jenő „
15 Bóday Ferenc Kisigmánd	Fried Kálmán „
Boncz Ödön dr. Budapest	Fülöp Zsigmond „
Bottay Kálmán Komárom	45 Gál Rezső Nemesócsa
Czéh István „	Galba Károly Komárom
Czirók János Aranyos	Germány Gyula „
20 † Czobor Gyula Bajcs	Ghyczy Béla Budapest
Csepy Dani Komárom	Ghyczy Dénes Komárom
Cser Vendel Ács	50 Ghyczy Elemér Szentmihály p.
Csermák Hugó Ács	Ghyczy Kálmán Budapest
Csetke Béla Billeg p.	Gidró Bonifác Komárom
25 Déry Alajos Komárom	Gombos Kálmán „
Dietz Miklós „	Hajagos Andor „
Dióssy Ede „	55 Hammerstein R. báró Bpest
Ditfurth Móric báró Tata	Hérics Márton Kisbér

- | | | | |
|----|------------------------------|-----|-----------------------------|
| | Hevesi Bernát Pápa | | Menich János Bokod |
| | Hideghéthy Imre Vukovár | | Mészáros Sándor Kisherk.-p. |
| | Hittrich József Komárom | | Mihály Béla Tata |
| 60 | Honyák Lajos „ | | Mihályi Ignác Kocs |
| | Horváth Kristóf „ | 100 | Mihola Ferenc dr. Komárom |
| | Högyészi Amand „ | | Milch Ármin Komárom |
| | Huszár Gábor Ács | | Mohl Adolf Tata |
| | Ipovitz József Komárom | | Nagy Antal Nemesócsa |
| 65 | Jaross Vilmos Koltha | | Nagy Vilmos dr. Komárom |
| | Jánossy Lajos Komárom | 105 | Nátz József Vértesomlyó |
| | Jávor Béla dr. Ógyalla | | Neumann Alajos Komárom |
| | Jelinek Salamon Komárom | | Paal Lajos Tata |
| | Kálmán Rudolf „ | | Paku Gyula Herkály-p. |
| 70 | Kánya Vilmos Nagylél | | Páli Dezső Komárom |
| | Karcsay László Komárom | 110 | Palkovich Viktor Gúta |
| | Karcsay Miklós „ | | Pályi József Dunaalmás |
| | Keleti József „ | | Parall Ferencné Budapest |
| | Keő Jenő dr. „ | | Párkányi József Keszthely |
| 75 | Kirchner Gyula „ | | Peredi Géza dr. Komárom |
| | Kirchner Mihály „ | 115 | Pintér Elek Tata |
| | Kisfaludy Sándor dr. Tata | | Pogrányi József Komárom |
| | Kiss Gyula dr. Komárom | | Pollák Zsigmond Komárom |
| | Kluge Ferenc Székesfehérvár | | Id. Posztóczky K. Tagyos p. |
| 80 | Konkoly Th. Balázs dr. K. | | Ifj. Posztóczky K. „ |
| | Konkoly Th. Béla Komárom | 120 | Puhr János Komárom |
| | Konkoly Th. Miklós dr. Bpest | | Puhr Károly „ |
| | Kontur István Komárom | | Pungor Lajos „ |
| | Kun Miklós „ | | Rész Róbert „ |
| 85 | Kuppis József „ | | Ruisz Gyula Kisbér |
| | Kürthy István Koltha | 125 | Ruttkay Béla Szentpál p. |
| | Lakos Izsó Komárom | | Sárkány Ferenc Komárom |
| | Lengyel Lajos „ | | Sárközy Aurél Pettend |
| | Lóránt Leó Apáczaszakállos | | Schmidthauer L. Komárom |
| 90 | Losonczy Ödön Budapest | | Schnitzer Ármin dr. „ |
| | Lövinger Vilmos dr. Pozsony | 130 | Seyler Károly Bajcs |
| | Löwy Győző dr. Komárom | | Soós Károly Komárom |
| | Madarassy Pál dr. Komár. | | Sörös Pongrác Pannonhalma |
| | Major László Tata | | Spitzer Béla Komárom |
| 95 | Markovits Gyula Komárom | | Steiner Dávid „ |

- | | |
|-------------------------------|---------------------------|
| 136 Steiner Gáspár Komárom | Troykó Béla Tata |
| Steiner Gyula „ | Trojko György „ |
| Steiner Mihály Ógyalla | 155 Tuba János Komárom |
| Steiner Miklós Komárom | Unger Kálmán „ |
| Szántó Lajos Dad | Váczy Ambrus Bajcs |
| 140 Szász József Budapest | Vásárhelyi D. dr. Komárom |
| Székely Antal Komárom | Vaskó István „ |
| Szendrey Imre „ | 160 Veninger Ernő Ószöny |
| Szentmiklóssy Sz. | Vidóczy Asztrik Komárom |
| Szij Ferenc Komárom | Virágh Gyula dr Tata |
| 145 Szombathelyi Antal Koltha | Weisz Fülöp Komárom |
| Szombathelyi Győző „ | Weszelovszky János „ |
| Takács Gyula Ács | 165 Witausek Károly „ |
| Takáts Sándor dr. Budapest | Wohlmuth Ferenc Császár |
| Thaly Ferenc Szentmihály p. | Zámory Imre Bana |
| 150 Thiel Ottó Dunaalmás | Zechmeister János Komárom |
| Tihanyi Gál Sopron | Zechmeister Sándor „ |
| Tóth Kuruc János Budapest | 170 Zinsenheim Sándor „ |



A gyűjtemények gyarapodása.

A muzeum gyűjteményei 1907 évben 462 tárggyal gyarapodtak. Ez az eredmény látszólag csekélyebb, mint az 1906 évi, amelyben gyűjtő utaink felette eredményesebbek voltak, az elmúlt évbeu a muzeum helyiségének szűk viszonyai miatt erről le kellett mondanunk. A gyarapodás az egyes táruk közt a következőképpen oszlik meg:

I. *Könyvtár.* Könyvek, füzetek, folyóiratok 83, apró nyomtatványok 17, kéziratok 25, metszetek 2, összesen 127 db.

II. *Régiségtár.* Óskori régiségek 6, római régiségek 8, középi és ujabbkori régiségek 15, modern kegyeleti tárgy 1, érmek és pénzjegyek 270, összesen 300 db.

III. *Néprajzi gyűjtemény.* Magyar néprajzi tárgyak 6, hazai nemzetiségek tárgyai 1, külföldi művelt népek tárgyai 1, összesen 8 darab.

IV. *Képzőművészeti gyűjtemény.* Modern iparművészeti tárgy 25 darab.

V. *Természettajzi gyűjtemény.* Kövületek 2, óskori állatok csontjai 8, összesen 10 db.

A szerzés módja.

A) Ajándékozás útján

Gyűjteményeink gyarapításához az elmúlt évben a következő urhölgyek és urak járultak szives adományaikkal:

Alapi Gyula egyesületi titkár 13 db magyar papírpénz, 3 db régi szentkép, 1 régi kézirat.

Baranyay Géza egyesületi igazgató úrtól 3 kisebb nyomtatv.

Biringer Mór dr. orvos úrtól 1 kötet könyv.

Bognár Gyula nyug. takarékpénztári igazgató úrtól 90 db újkori pénz.

Czike Dénes könyvkötő úrtól 1 céhlevél.

Császár Elemér dr. főgimn. tanár úrtól (Budapest) Jókai Mór egy kézírata.

Császár Ernő dr. főgimn. tanár úrtól (Budapest) 1 db montenegrói handsár, 1 régi magyar naptár töredéke.

Csermák Hugó úrtól 1 római oszlopfejezet.

Dunántúli Közművelődési Egyesülettől 1 kötet könyv.

Edelkrauth János körjegyző úrtól 1 emlékpohár a bánhidai ezredéves ünnepről.

Geöbel Lajosné úrhölgytől (Csep) 8 kötet könyv.

Farkas Péter úrtól 2 db régi pénz.

Füssy József úrtól 1 bronzkori urna és 1 régi pecsétnyomó gyűrű.

Hajagos Endre építőmester úrtól 1 régi magyar bögre.

Hiszek Nándor tanító úrtól 1 fa gyufatartó.

Hittrich József városi főpénztáros úrtól 1 emlékérem, 4 db papírpénz.

Horváth Sándor közjegyző úrtól 1 római 2 középkori régiség 18 különféle pénz.

Juhász András úrtól (Őszöny) 7 db római pénz.

Kecskeméthy Jenő örökösaitől 32 kötet könyv.

Kolozsnéma község előljáróságától régi jegyzőkönyv töredék.

Komárom szab. kir. várostól 1 kötet könyv.

Komáromvármegye könyvtáráiól 1 füzet.

Korén József úrtól 4 db újabbkori pénz.

Kossár Dezső dr. ügyvéd úrtól 9 db kisebb nyomtatvány és 18 kézirat.

Köri József urad. intéző úrtól 3 db római régiség 23 különféle pénz.

Kürthy István földbirtokos úrtól (Koltha) 1 kőkori balta.

Lőrinczy György kir. tanfelügyelő úrtól 1 régi sorsjegy.

Menich Dénes gyógyszerész úrtól (Bokod) 24 kötet könyv.

Mihola János rendőrkapitány úrtól 1 céhlevél

Miklós János úrtól 1 ébenfa karkötő és 1 ébenfa tör.

Miniszterelnökségtől 1 bronz plakett. (Andrássy Gyula)

- Mohl Adolf esperes plébános úrtól (Tata) 1 céhlevél.
 Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségétől. 1
 kötet könyv
 Olajos Lajos úrtól 1 db római pénz.
 Ószöny község előljáróságától 1 régi pecsétnyomó.
 Páli Dezső takarékpénztári tisztviselő úrtól 1 ón emlékérem,
 50 db ujkori pénz.
 Pályi József nyug. jegyző úrtól (Dunaalmás) 1 kötet könyv,
 1 kézirat.
 Politzer Béla úrtól 30 db újabbkori pénz.
 Pöschl Ferenc kir. főerdész úrtól 1 bronzkori diszitett bögre
 (lelőhelye Neszmély) és 12 kötet könyv
 Pyber Gáspár úrtól 2 vas nyilhegy és 1 törött zablá.
 Soós Ferenc községi jegyző úrtól 1 rabbilincs.
 Sternthal Károly ékszerész úrtól 1 római ezüst és 1 bronz
 pénz.
 Id. Sulacsik Lajos karnagy úrtól 1 magyar ezüstpénz.
 Szabó Gyula úrtól 1 megkövesült állatfog.
 Szabó Mihály úrtól 7 drb régi pénz.
 Székely Antal bizt. titkár úrtól 1 árpádkori magyar pénz.
 Szeywarth Gyula tanító úrtól (Grébics pusztá) 8 darab
 római pénz.
 Szombathelyi Antal földbirtokos úrtól (Koltha) 1 középkori
 kengyelvas és 1 sarkantyu.
 Sztuhlik Ignác gépész úrtól 4 mammut fog, 2 szárcsont, 2
 ősbövény szarv és 1 török kard.
 Tolnavármegyei muzeumtól 1 füzet.
 Tóth Imre városi kamarás úrtól 1 római érem.
 Váci Muzeum Egyesülettől 1 kötet könyv.
 Vaskó Balázs úrtól 1 mammut fog.
 Vidóczy Asztrik bencés tanár úrtól 1 magyar papírpénz.
 Világhy Gyula orsz. képviselő úrtól 2 feliratos kőszir.

B) Ásatásokból.

A Muzeum Egyesület az 1907 év folyamán Izsán a Leányvár római castellum területén végzett ásatásokat, melyről annak vezetője, *Tóth Kurucz János* polg. iskolai tanár önálló cikk keretében számol be. Az ásatás lelkiismeretes és szakavatott folytatásáért nevezett tagtársunkat a legteljesebb elismerés illeti. Igen sokan

rándultak ki városunkból az érdekes ásatás megtekintésére, mely-lyel régi kötelességet teljesített egyesületünk és a hazai tudományossággal szemben fennálló tartozását róttá le. Az ásatásokra a Műemlékek Országos Bizottsága 600 K. államsegélyt eszközölt ki a közoktatásügyi kormánytól.

C) Vétel útján.

Vétel útján — főleg az államsegélyből — muzeumunk gyűjteményei a következő tárgyakkal gyarapodtak:

I. *Könyvtár.* Havass Rezső: Dalmácia. 1 k. — Századok 1903—1906 évf. 4 k. — Ethnographia 1905—1906 évf. 2 k. — Archeologiai Értesítő 1904—1906 évf. 3 k. — Tata város látóképe (metszet.) Összesen 69 K 49 f értékben.

II. *Régiségtár.* Római edényláb (bronz). — Törött pallos. — Álló óra. — Bronzkori lándsza. — Rokokó réz zár. — Bronzkori urna és románkori boglár. — Összesen 43 K 80 f értékben.

III. *Néprajzi gyűjtemény.* Aranymosó eszköz Csallóközből 5 db. — Dunai hajómalom modellje. Összesen 85 K értékben.

IV. *Képzőművészeti gyűjtemény.* Tatai majolika edények 6 db. — 2 majolika tányér és 1 korsó. — 3 tányér, 2 pohár, 2 kép. — 4 db majolika edény (Pápa) — Majolika levesetál (Holics). Vajtartó (Tata) Összesen 91 K értékben.

A muzeum helyiség viszonyai olyanok, hogy a rendszeres gyűjtést legalább egy időre fel kellett függesztenünk. A meglevő tárgyakat is alig vagyunk képesek kiállítani. A tervbe vett nép- és természetrajzi gyűjtéshez anyagi támogatást nem nyertünk, bár az előbbi igen sürgős és minden elmulasztott év nagy veszteségét jelent a muzeumra nézve. Erre a célra alkalmas helyiség is rendelkezésünkre állna. A rendszeres gyűjtést a muzeum épikezése után ismét folytatni fogjuk és azt hisszük, hogy az muzeumunkat nagy lépésekel viszi majd előre.

Alapi Gyula,
titkár.

A Muzem Egyesület könyvtára 1907. évi gyarapodásának címjegyzéke.

Összeállította: **Alapi Gyula.**

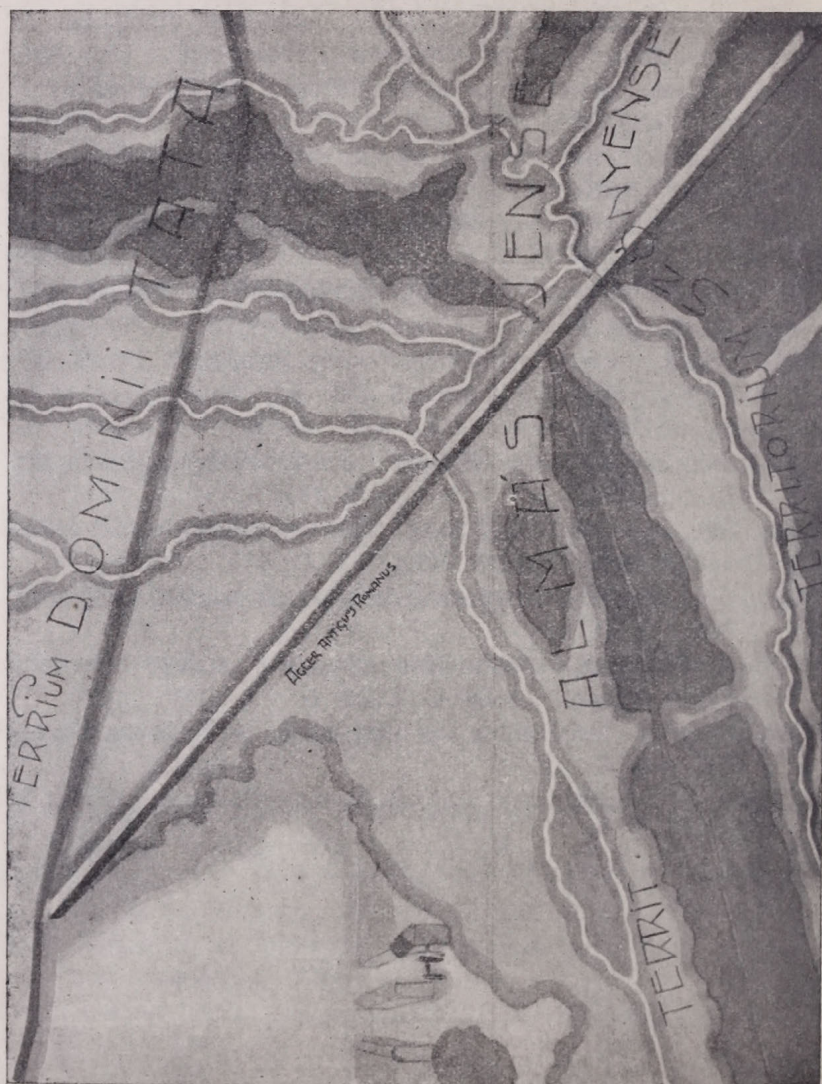
- Ágenda*, Eklésiai. I. 4 fogás. Weszprém, 1805. 1 k. O. 466.
- Alapi Gyula*. A Komáromvármegyei Muzem Egyesület könyvtárá-
nak címjegyzéke. Komárom, 1907. 1 f. O. 475.
- Jelentés Komáromvármegye könyvtára 1906. évi működéséről
és állapotáról (az 1906. évi gyarapodás címjegyzékével). Ko-
márom, 1907. 1 f. O. 477.
- Alaprajza*, A Magyar Tudós Társaság — és rendszabása. Pest,
1831. 1 f. Q. 55.
- Andry-s* Untersuchungen ueber die Welth. Leipzig, 1785. 1 k. O. 427.
- Angyán János*. Halotti prédikációkra való Rajzolatok. Pest, 1816.
1. k. O. 451.
- Baerensprung*, Gotttraut, Fried. Manuale Pharmaceuticum. Lipsiae,
1824. 1 k. O. 457.
- Bayer*, Thadaeus. Dissertatio inaug. med. de animi affectibus. Vien-
nae, 1760. 1 k. O. 430.
- Beynon*, Elias. Barmherziger Samariter. Nuernberg, 1755. 1 k. O. 436.
- Bocsor István*. Latin nyelvtan. II. folyam. Pápa, 1845. 1 k. O. 467.
- Cohen*, Henry. Description historique des monnaies frappées sous
l'empire romain. I—IV., VI., VIII. k. Paris, 1882—1892. O. 474.
- Csányi Károly*. A budapesti amateur gyűjtemények kiállításának
lajstroma. Budapest, 1907. 1 k. O. 479.
- Csengery József*. Az egyetemes történettudomány vázlata. S.-Patak,
1843. 1 k. O. 454.
- Deventer*, Henrici a,- Neues Hebammen Licht. Jena, 1740. 1 k. O. 429.
- Dictionnaire*, Nouveau, françois — allemand et allemand — fran-
çois a l'usage des deux nations. Vienne, 1804. 2 k. O. 425.

- Domby Márton*. Csokonay V. Mihály élete. Pest, 1817. 1 k. O. 473.
- Ehrmann*, Martin. Handbuch der pharmaceutischen Waaren und Präparaten Kunde. II. Wien, 1826. 1 k. O. 444.
- Eller*, D. Joh. Theodor. Ausuebende Arzneywissenschaft. Berlin u. Stralsund, 1767. 1 k. O. 432.
- Erköltstudomány*, Keresztyén. Debrecen, 1856. 1 k. O. 470.
- Évkönyve*, A Gömörmegyei Muzeum Egyesület — 1906. I. évf. Szerk. Veres Samu dr. Rimaszombat, 1907. 1 f. O. 486.
- Faye*, Georg de la. Anfangsgruende der Wundarzneykunst. Strassburg, 1751. 1 k. O. 426.
- Frank*, Johan Peter. System einer vollständigen med. Polizey. III. Band. Mannheim, 1783. 1 k. O. 428.
- Gennzinger*, Franc. Petr. Leop. Questio academica et physiologica. Viennae, 1761. O. 430.
- Goetz*, Georg Friedrich. Predigten bei Amtsveraenderungen. Leipzig, 1796. 1 k. O. 455.
- Gorter*, Joannes. Medicina Hippocratica I. Patavii 1768. 1 k. Q. 53.
- Göböl Gáspár*. Szivnek szavai. Pest, 1808. 1 k. 463.
- Gros*, Dan. Mich. Dissertatio inaug. med. de acrimoniis. Vindobonae, 1761. O. 430.
- Grube*, Hermann. De ictu tarantulae. Francofurti, 1779. O. 439.
- Haan*, Andr. Leop. Dissertatio inaug. med. de nobilitate et usu axiomatis. Vindobonae, 1760. O. 430.
- Haen*, Antonii de —, de magia liber. Lipsiae, 1775. 1 k. O. 434.
- Haftner*, Georgius. Dissertatio inaug. med. de hydrope articularum. Viennae, O. 430.
- Haymon*, Jos. Ant. Dissertatio physico—medica de aere. Viennae, O. 430.
- Hazai ipari* beszerzési források. Budapest, 1907. 1 k. O. 487.
- Hebenstreit*, Joann. Ern. De indicatione evacatoria. Lipsiae, 1750. O. 430.
- Historia* Regni Hungariae. Posonii, 1813. 1 k. O. 431.
- Historia naturalis*. (cimlap nélkül) 1 k. O. 471.
- Hufeland* Christ. Wilh. Ueber die Natur Erkantsmittel und Heilart der Skrofelkrankheit. Jena, 1795. 1 k. O. 440.
- Imhoof-Blumer*. Porträtköpfe auf röm. Münzen der Republik und der Kaiserzeit. Leipzig. 1879. 1 k. Q. 54.
- Jegyzőkönyve*, A cs. k. Duna Gőzhajózási Társaság 1745 évi közgyűlésének —. 1 f. Q. 57.

- Jelentés a Magyar Nemzeti Muzenm. 1906 évi állapotáról.* Budapest, 1907. 1 k. O. 10.
- — a Muzeumok és könyvtárak Országos Főfelügyelőségének 1906 évi működéséről. Szerk. Mihalik József, Budapest, 1907. 1 k. O. 12.
- Jelentése, A Magyar Tudós Társaság igazgatóságának a Társaság munkálkodásáról I. IV. V. VII. Pest, 1832—1838. 4 f. O. 485.*
- — Komáromvármegye kiküldöttségének ... a megyei javító dologház eránt. Komárom, 1840. 1 f. O. 484.
- — a Muzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának V. 1906. évről Szerk. Mihalik József. Budapest, 1907. 1 f. O. 11.
- Kis Gergely. Agenda. Kiadta szerencsi Nagy István. Győr, 1788. 1 k. O. 460.*
- Komnenovich Sándor. Algebra vagy betűszámтан. Pest, 1862. 1 k. O. 458.*
- Krammer, Antonius. Quid veri in sent. StahlII ratione animae? Vienne, 1760. O. 430.*
- Kugler, Joan. Georgius. Questio academica ex materia medica. Vienne, 1759. O. 430.*
- Kuzsinszky Bálint. Budapest régiségei. IX. Budapest, 1906. 1 k. Q. 5.*
- Lebmacher, Valent. Ferd. Dissertatio chemico—medica de fontibus medicatis. Vienne, 1744. O. 430.*
- Lieuteaud, Josephus. Synopsis universae praxeos medicae. Pars II. Amstelodami 1765. 1 k. Q. 52.*
- Magyar Lexicon. Szerk. Somogyi Elek. I—XII. k. Budapest 1879—1883. 12 k. O. 488.*
- Marherr. Questio academica. Vienne, 1761. O. 430.*
- Márton József. Német grammatika. Béts, 1802. 1 k. O. 449.*
- Massillon, M. Sermons. Paris, 1759. 1 k. O. 442.*
- Mayer, Aloysius Michael. Descriptio anatomica totius corporis humani. Vindobonae, 1817. 1 k. O. 452.*
- Muzeumi és Könyvtári Értesítő. Szerk. Mihalik József. I. évf. Budapest, 1907. 1 k. Q. 60.*
- Névsora, A rév-komáromi Casino részeseinek ... 1838|9. Pest, 1 f. O. 482.*
- Numizmatikai Közlöny. Szerk. Gohl Ödön. VI. évf. Budapest, 1907. 1 k. Q. 3.*

- Pechlin*, Joh. Nic. De aeris et alimenti defectu. Kiloni, 1676. 1 k. O. 439.
- Perrin*, M.-s. Reise durch Hindostan. Nach dem franz. bearb. von Theodor Hall. I. Wien, 1811. 1 k. O. 450
- Persoon*, D. C. H. Synopsis methodica fungorum. Gottingae 1801. 1 k. O. 437.
- Pock*, Phil. Jac. Dissertatio inaug. med. de vitiis parentum gravidarum. Vindobonae, 1760. O. 430
- Rendszabályai*, A rév-komáromi cs. és kir. szab. hajózás biztositó társaság — és rendeletei 1838. Pest, 1 f. Q. 56.
- Récsey* Viktor. Régi magyar vitézek felirata egy római katakombában. Esztergom, 1904. 1 f. O. 478.
- Salzmann*, Christian, Gotthilf. Christliche Hauspostille. Bregenz, 1795. 1 k. O. 448.
- Schematismus* venerabilis cleri almae dioecesis Iaurinensis ad ann. 1845. Iaurini. 1 k. O. 461.
- Schenkl*, Karl dr. Griechisches Elementarbuch. Prag, 1857. 1 k. O. 465.
- Schmerler's*, Johann Adam. Leichenreden I. Nuernberg. 1796. 1 k. O. 453.
- Schraud*, Franciscus. Historia pestis Sirmiensis annorum 1795—1796. Budae, 1802. 3 k. Q. 51.
- Schreier*, Joseph. Nep. Dissertatio inaug. med. de scabie. Viennae, 1760. O. 430.
- Seybold*, David, Christoph. Einleitung in die griech. u. roem. Mythologie. Leipzig, 1783. 1 k. O. 438.
- Sparrmann*, André. Voyage au Cap de Bonne-Espérance. Traduit par M. Le Tourneur. Paris, 1787. 2 k. Q. 50.
- Stoll*, Maximilianus. Aphorismi de cognoscendis et curandis febribus. Vindobonae, 1786. 1 k. O. 433.
- Stolz*, Johann Jakob. Historische Predigten. II. Theil. Jena, 1806. 1 k. O. 459.
- Stuhlmann* Patrik dr. Keresztény nevelés a családban. Kassa 1907. 1 f. O. 476.
- Svaiger*, Emer. Antonius. Monographia fisci regii. Weszprimii, 1835. 1 f. O. 483.
- Szathmáry* Dániel. Keresztyén Hit Tudomány. I. S.-Patak, 1815. 1 k. O. 445.

- Széchenyi István egyik tanítványa.* Magyar életkérdések összhangzásban a közbirodalmi érdekekkel. Pest, 1852. 1. k. O. 462.
- Tabulae numismaticae* pro catalogo numerorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchenyiani. 1 k. O. 481.
- Takáts* Ádám. Halotti huszon-öt Prédikáziók. II., VI. Pozsony és Pest, 1792., 1796. 2 k. O. 447.
- Tarczay* Lajos. Természettan az alkalmazott mathesissel egyesülve. I. Pápa, 1838. 1 k. O. 463.
- Thilo*, Ioann. Gabr. De evacationum criticarum vicissitudine. Lipsiae, 1750. O. 430.
- Tischendorf*, Constant. Novum Testamentum Graece. Lipsiae, 1857. 1 k. O. 472.
- Tóth* Ferentz. Keresztyén erköltstudomány. Pest, 1817. 1 k. O. 443.
— Homilétika. Győr, 1814. 1 k. O. 468.
— Liturgika. Győr, 1810. 1 k. O. 469.
- Történelmi és Régészeti Értesítő.* Szerk. Berkeszi István dr. XXI évf. Temesvár, 1905. 1 k. O. 480.
- Velthausen*, I. C., und G. F. Seiler. Das groessere biblische Erbauungsbuch. Erlangen, 1804. 1 k. O. 446.
- Vogel*, Rud. August. Institutiones chemiae. Francofurti et Lipsiae, 1747. 1 k. O. 441.
- Voigtii*, Gothofredi, contra nivis albedinem realem dissertatio physica. Gustavovi, 1669. O. 439.
- Wichmann*, Joh. Ernst. Ideen zur Diagnostik. I—III. Wien, 1789—1802. 1 k. O. 435.
- Zarándy* A. Gáspár. Árpád vére. Hohenlohe. Budapest, 1904. 1 k. Q. 58.
- Zsoldos* János. Diaetetika. Győr, 1814. 1 k. O. 464.
-



Mikovinyi Sámuel helyrajza Brigetiőről és környékéről
(1747.)

Komárom vidéke és Brigetio a 18. század közepén.

Az elmúlt időkben egyes vidékeknek a képe néha hihetetlenül gyorsan változott. Volt idő, mikor mindenki arra törekedett, hogy a malmot hajtó vízhez, halastóhoz, vagy halászó vízhez juthasson. Ezer és ezer helyen akadályozták tehát a folyóinkat a szabad folyásukban. Gátak, töltések, duzzasztók, zsallók, halászrekeszek és vitziltók vetettek akadályokat amugy is rendetlen folyásu vizeinknek. Egy-egy gátas malom duzzasztója néha mérföldekre menő területet borított víz alá. És nem akadt senki, aki emiatt panaszt emelt volna! Ellenkezőleg! Ur és paraszt örvendett a tavak és a mocsárok keletkezésének. Ezek ugyanis hallal, náddal és sulyommal szolgáltak s amikor a forró nyári nap sugára mindent fölszáritott, mindent kiégetett, a mocsaras helyeken támadt a legbujább legelő és kaszáló. A midőn még urnak és szegénynek az állattenyésztés volt a főfoglalkozása, az ilyen vizenyős helyek fizettek legjobban.

A 18. században még Komárom vidékének is egészen más volt a képe mint manapság. Az akkor még négyszerte szélesebb Vág folyó az öregvár falait mosta; a városban több mocsár volt s több ér folyt keresztül. Maga a vár a várossal nem volt összeköttetésben, mivel szigeten állott. A győri Dunából ugyanis az öregvár mellett egy csatorna vezetett a Vág folyóba. Ezenkívül az új vár árkából egy 30 ölnyi hosszú és három öl széles vízárk vezetett a nagy Dunába. Téli időben a naszádokat e csatornán át vitték a vízzel telt vár árkaiba.

Tul, a szőnyi oldalon, még változatosabb kép tárul elénk. Ószőny egész határa víz alatt állott. Imitt-amott sebes erek folydogáltak a rengeteg nádasok rejtekei között. Egy csomó lisztelő- és kálló-malom kelepelt ott, ahol ma a szántóvető műveli a földet. Az erek és a tavak között virágos szigetek és füzesek is akadtak. A hivatalos jelentések úgy adják értenünk, hogy Komárom vidékének népe a kuruc-labanc világban, aztán 1683-ban, mikor a török Bécs ellen indult, ezeken az ószőnyi szigeteken talált biztos rejtekhelyet.

Az ószőnyi mocsarak és erek összeköttetésben voltak az ugynevezett *Füzitó*-val, mely az Árpádok kora óta 1747-ig fentállt, továbbá az almási *Kerektó*-val és a *Tata* nevű patakkal. Mivel az almási, füzitői és ószőnyi malomgátak és duzzasztók a vizek szabad lefolyását gátolták, az állóvíz mindég több és több földet nyelt el. Almástól Ószőnyig és innét Fizitóig egy összefüggő óriási vízmedence képződött. Az 1746. évi pontos mérések alapján a vízzel borított terület két mérföld hosszú és egynegyed mérföld széles volt s összesen hárommillió háromszázezer négyszöglet tett ki. A víz állása ekkor tizenkét lábbal magasabb volt a Duna horizontjánál! E nagy víztömegből az almási uradalomra jutott 1.300,000 négyszögöl Ószőnyre 800,000 és Tatára 700,000 négyszögöl. Ez az előntött terület rendes viszonyok között 5600 mérő gabonát és 2800 szekér szénát termett!

Az ószőnyi, a tatai és az almási vizek okozta károk Mária Teréziát arra birták, hogy e vizeknek a Dunába való levezetését elrendelje. A munkával *Mikovinyi Sámuel* csász. és kir. őrnagyot bízta meg. Ez a Mikovinyi Sámuel a 18. század legkitünőbb mérnökeinek egyike volt. Neve nem igen ismeretes, mivel tanulmányai és nagyszabású mérnöki művei a levéltárakban lievernek kiadatlanul. De ha egyszer mindezek napvilágot látnak, Mikovinyi Sámuel nevét a legjobbjainkéi között fogják emlegetni. Minket komáromiakat az ő munkássága azért is érdekel, mivel gyönyörű térképet készített a Dudvágról s mivel Ószőny topografiáját az ő munkásságának köszönhetjük.

Amikor Mária Terézia a szőnyi, a tatai és az almási

vizek lecsapolását Mikovinyi Sámuelre bízta, az ószőnyi urodalom zálogos tulajdonosa Neffzer János Jakab báró, magyar kamarai tanácsos volt. Ez a Neffzer valamint Zichy Miklós és Ferenc is az ószőnyi lakókkal együtt minden követ megmozdítottak, hogy a vizek lecsapolásából semmi se legyen! Neffzer különösen a fűzitői halastavát féltette; a jobbágyok meg amiatt panaszkodtak, hogy oda lesz a kincseket érő nádasuk, szabad halászatuk s malmaik a szárazra kerülnek! Mária Terézia és a magyar kamara e panaszokkal keveset törődtek, mivel az volt a meggyőződésük, hogy a lecsapolással igenis hasznos dolgot művelnek. Külömben is Komárommegye, aztán a tatai urodalom birtokosa, Esterházy gróf a lecsapolás mellett voltak.

Mikovinyi Sámuel elkészítvén a mocsarak levezetésére szolgáló csatornák tervét, fölterjeszté azokat a kamarához. Őfelsége jóváhagyásával a kamara 1747. február 7-én 2350 forintot rendelt az almási levezető csatorna megépítésére.¹⁾ Erre Mikovinyi hozzá kezdett a tatai-almási csatorna építéséhez. Az 1747. január 24-én kelt jelentése szerint már ásták a csatornát. A csatornával egyidőben a Neffzer-féle fűzitői zsilippel a duzzasztót is el kellett rontani. Ez ellen azonban Neffzer és a tőle fellázított föld népe erősen tiltakozott. Neffzer elbizakodottságában annyira ment, hogy az almási birót és az esküdteket maga verte szét bottal. Ezzel csak azt érte el, hogy az almásiak mind Mikovinyi pártjára állottak. Mikovinyi — mint maga jelenti — összegyűjtvén az almásiakat, misét hallgatott velük, aztán a Neffzer-féle zsilip elrontására vezette őket. Mivel a zsilipet senki sem őrizte, az elrontás megtörtént. Neffzer azonban újra helyreállíttatta a zsilipet. Erre április 25-én Esterházy emberei s a kamarai urodalom jobbágyai újra és teljesen lerontották a zsilipet. E rombolásnál Mikovinyi Sámuelen kívül jelen voltak Sándorffy kamarai ügyész, a komáromi várkormányzó feleségével, Riehr komáromi kapitány, a tatai urodalom udvarbírája

1) Közös pénzügyi levéltár Hung. 1747. *Projectum circa exsiccationem inutilium paludum inter reliqua cameralis quoque possessionis nostrae Almás comitat. Komáromiens. territorium magna in parte inundantium. 1747. febr. 7.*

és egy csomó ács és paraszt. A zsilip elrontása igen érdekes látvány lehetett, mivel nagy tömeg viz szabadult el s rohant a Duna felé. Neffzer még az nap jelentést és tiltakozást nyújtott be. Az egész víztömeg — írja — leszaladt s négy malom a szárazra került. Sok ezer szárazra került hal döglött meg s a buja nádasokat mind elégették Mikovinyi emberei.¹⁾ Ugy látszik, hogy Neffzer megint megkísérelte a zsilip helyreállítását, mert május 10-én a kamarai jobbagyok és Esterházy emberei újra elrontották.

Magáról az almási csatorna ásásáról Mikovinyi a következőket írja: az almási csatorna építésére elég munkás ajánlkozott; eleinte 500 dolgozott naponként. A kiásott csatorna 5053 öl hosszú, 5 láb mély és 13 láb széles. Almás környékén sziklákat is kellett robbantani, de a csatorna azért idejében elkészült. Erre következett az almási és a szőnyi uródalom közt lévő zsilip elrontása. A kerektői csatorna építéséhez szeptemberben fogtak hozzá. A munka itt igen nehezen ment, mivel zsombok és nád között vízben kellett dolgozni. Ez a kerektői csatorna *Naszálynál* vette kezdetét s egyenes vonalban a régi római töltés nyílásáig (Szőny mellett) haladt. Idáig 1210 öl hosszú volt; a római töltésen túl (részben a régi mederben) még 614 ölnyire ment a csatorna. Összesen tehát 1824 öl hosszú volt és 18 láb széles. Amint Mikovinyi Sámuel írja, ezen csatorna építése is kitűnően sikerült.²⁾

Mikovinyinek ezen előadását megerősítik Sándorffy Sándor kamarai ügyész jelentései is.³⁾ Maga Komárom-megye is jelenté 1747. május 5-én, hogy a Neffzer-féle zugót és zsilipet elrontották s a *Füzi tó* az új csatornán át teljesen lefolyt. A malmok természetesen szárazra kerültek.

Az óriási mocsarak lecsapolása tehát teljesen sikerült. Mikovinyi Sámuel ez által is kitűnő munkát végzett.

1) Ugyanott Neffzer jelentése a magyar kamarához.

2) Ugyanott Sándorffy Sándor Jánosházáról írja ez ügyben: Rivus Tata per canalem ducendus per suum cursum ad Naszal et ad molam Szőnyiensem commode derivari posset.

3) U. o. 1747. júli 25. Sándorffy jelentése a kamarához.

Valami nagy elismerés azonban nem kísérte a fáradozásait. Neffzer, a szőnyi urodalom zálogos ura, no meg az ószőnyi lakosság ugyanis soha meg nem bocsátotta Mikovinyinak a mocsarak lecsapolását. Maga Neffzer több feljelentést tett Mikovinyi ellen s követelte a lecsapolás okozta károk megtérítését. Néhány malomnak a szárazra való jutása, a halak pusztulása az ő szemei előtt sokkal nagyobbak látszott, mint az a haszon, amit a víztől mentes óriási terület ezután hajthatott. Neffzer panaszára Komárommegye csakugyan kihallgatta a panaszokat. Az erről fölterjesztett jelentés szerint a szőnyi lakók keservesen panaszkodtak a mocsarak lecsapolása miatt! Oda vannak a pompás nádasok, oda a malmokat hajtó vizek! A *szőnyi tóban* ponty, csuka, harcsa, compó, kárász, csik és egyéb hal bőviben volt, most vége a halászatnak. Szekér István ácsi lakos, akinek nagyapja és apja is Zichy István molnára volt Szőnyött s aki maga is kálló-legény a kálló-malomban, azt vallotta, hogy nádság és posványság volt Szőny egész vidéke. A szőnyi vizek igen bővelkedtek hallal. Sok szép sügért, keszeget, balin halat, jászt, csikot, rákot stb. lehetett ott fogni. A saját szemeivel látta, amint a szőnyi tóban szigonynyal szép halakat fogtak.¹⁾ Így vallott a többi tanu is. Valamennyien sajnálták a vizek lecsapolását!

Mivel Neffzer a panaszaival semmire sem ment, kiméletlen durvasággal fordult a lecsapolást végző Mikovinyi ellen. A kötelességét teljesítő derék mérnök 1747. június 17-én Almásról irt panaszos levelében maga mondja el a kamarának, hogy Neffzer uton utfélen gyalázza őt. A jobbágyokat fellázította, hogy ha sikerül engem megfogniok, törjék össze a csontjaimat, mert egyedül én vagyok az oka a vizek lecsapolásának. A minap — írja Mikovinyi — Komáromban voltam Rebach őrnagynál. Ott volt Neffzer báró is és a katonatisztek, meg a megyebeli urak előtt a leggyalázatosabb szitkokkal illetett. Rebach báró erővel megragadta Neffzert és kivezette őt

¹⁾ U. o. Komárommegye jelentése 1747. júni. 16-ról és a tanuvallomás 1747. június 14-éről. A tanuk vallomása szerint Füzítő zugója és zsilipje meg az ott lévő kálló-malom ősidők óta álltak.

a lakásából. Ennyi igaztalan sértésért és ragalomért — írja Mikovinyi — én is elégtételt követelek.

Mivel Komárommegye szintén a lecsapolás mellett volt, Neffzer a vármegyét is bepanaszolta öfelségénél. Mária Terézia erre a megyéhez fordult felvilágosításért. Almás szegény lakói — feleli a megye — hozzánk fordultak orvoslásért Neffzer ellen. A Neffzer-féle kálló-malom föltartott vize ugyanis az egész határukat előntötte és mocsárrá tette. Mivel pedig a Szőny felé vezető csatorna tisztogatását is elhanyagolták, az elmúlt évi áradás még a halastavak töltéseit is elragadta s így az egész víztömeg Almás határára rontott.¹⁾ A szőnyi urodalom előbbi tulajdonosa, Gyulay gróf idejében ilyesmi nem történhetett, mivel a duzzasztónál oszlop állott, mely a vizállást mutatta. Amint a víz meghatározott magasságot ért el, a zsilipet kinyitották. Neffzer azonban nem sokat törődik az almásiak érdekeivel s így ők végromlásra jutottak. Neffzer báró — írja a megye — megsértette a fiskust, megsértette a vármegyét s dühében minden tisztességről megfeledkezett. Tolvajlással vádolt szőnyi mészárosát erővel kiragadá a megye kezéből. Mikor emiatt a megyegyűlésen kérdőre vonták, gyalázatos szitkokkal illetve a megyét és óriási botrányt okozott!

Mondanunk sem kell, hogy ebben a csunya ügyben Neffzer báró huzta a rövidebbet. A sok kellemetlenségen kívül tapasztalnia kellett, hogy az urak és a birtokosok mind cserbenhagyták őt. Emellett az egész megyében neveltség tárgya lett szárazon maradt malmaival és halaival együtt.

Amikor Mikovinyi Sámuel főstrázsamester és kamarai mérnök a szőnyi és almási mocsarak lecsapolását végezte, alaposan megfigyelte az akkor még romjaiban álló ősi római várost: *Brigetiót*. A magyarországi római emlékeknek ő régi kutatója és alapos ismerője volt. Egyik felterjesztésében maga említi, hogy az összes magyar-

1) U. o. Ex generali congregatione comitatus Komáromiensis Aug. 16. aquam illam, quae molae fullonariae Neffzerianae deservit ex alveo suo erupisse ac in prata eorundem incolarum diffusam esse, hoc autem evenisse propter elevationem cataractae ad molam illam habitae etc.

országi római városokról kimerítő leírást készített.¹⁾ Amint Brigetio romjait meglátta, azonnal tanulmányozni kezdte. Tanulmányainak eredményeiről két jelentést is küldött Bécsbe. Öt a jelentésekkel nem sokat törődtek. Pedig ha figyelemre méltatják azokat, az ősi római város talán ma is szemeink előtt állana s örök nevezetessége lenne Komárom vidékének! De engedték, hogy köveit és épületromjait, a melyeket nyolc század nem birt elpusztítani, széthordják. Így aztán az egykor hatalmas városnak ma már helyét sem tudjuk biztosan meghatározni.

Mikovinyi Sámuel 1747. március 24-én kelt jelentésében a többi közt így ír Brigetioról: *Szöny mellett egy csodálatos vár és város romjai terülnek el. A romok jó egy órajársnyira terjednek. Hatalmas város lehetett ez. Hatalmas nagyságát hirdetik a pompás castrumnak árkai, sáncai és ledőlt falai! Több római császárnak és a legio prima adiutrix-nak, sokáig fix-stativá-ja volt e hely. Két nagyszerű emlékműve még ma is világosan látható. Az egyike ezeknek egy bolthajtásos, imitt-amott árkádokkal ellátott, két német mérföldnyi hosszú vízvezeték (aquae ductus), mely a tatai forrásvizeket vezette a föld alatt Brigetió városába. A másik csodálatra méltó mű egy 1330 öl hosszú, 20 öl széles és négy öl magas, kockakövel kirakott töltés, kockakövekből épült és ma is teljes épségében álló zsilipekkel. E hatalmas alkotásnak az volt a célja, hogy a tatai vizeket föltartsa és azt a völgyhöz hasonló mély területet, mely Komáromig tart, víz alá helyezhesse.²⁾ Így Brigetiot az ellenség támadásától megvédje. A zsilipeken át a vizet akkor bocsáthatták a Dunába, amikor akarták. Ez a töltés tehát, amely ma a vizek szabad lefolyását akadályozza, egykoron Brigetionak legnagyobb erőssége volt.*

A derék Mikovinyi nem elégedett meg fentebbi jelentésével, hanem a magyar kamara számára is irt egyet. Ez a jelentés bővebb mint a fentebbi és részlete-

1) E leírásnak valamelyik levéltárunkban kell lappangania. Rendkívül fontos volna, ha napvilágra kerülne, mivel Mikovinyi idejében a római városok romjai még szemmel láthatók voltak s ő rajzokat is készített róluk. Mikovinyi jelentései tehát archeológiai szempontból páratlan értékűek.

2) Ugyanott Mikovinyi német jelentése Brigetioról.

sebb leírásokat is ad. Az ügy fontossága miatt szószerint adjuk itt belőle a Brigetiora vonatkozó részt: „Vicina enim paludosa tractui huic in agro Szőnyiensi infra ac supra in ipsoque hodierni vici loco celebris cujusdam coloniae Romanae quam Brigetionem fuisse collatis tabulis itinerariis hicque repertis lapidibus ac inscriptionibus satis evidenter patet; visuntur legunturque rudera, monumenta ac vestigia, quae *e regione Comaromii ad extremitatem usque praedii Füzek vulgo Füzi-tő ultra milliore Germanicum protenduntur, ambasque Danubii ripas occupant.* Celebritatem magnitudinemque coloniae testantur non tantum *ingentia rudera, moles strata, diversaque utrinque ad Danubium posita amplissima ac munitissima castra ac praesidia,* magnaque quotidie diversi generis numismatum et lapidum occurrens copia, sed et imprimis vicina pro commoditate ac securitate coloniae fundata et extracta solemnia et majestate Romana digna opera. In quibus duo maxime memoranda observantur. Aquaeductus nimirum subterraneus, solido muro ac fornice clausus, multaque tenacissima undiquaque obductus, ultra duo milliaria longus, pro salubrium ac recentium scaturiginum Tatensium aquae per latera collium demissioribus locis ac vallibus, aggeribus, pilis ac fornicatis arcubus exaequatis ad usum coloniae deferebantur. Alterum vero priori haud posterius a finibus territorii Szőnyiensis per planitiem Almasiensis usque ad, ab oriente objectos colles, medio propemodum milliori longus, viginti orgias latus, quatuorque altus ac magna sui parte lapide quadrato vestitus, vastissimus agger qui labente demum imperio Romano, praedaeque migrantium ex oriente gentium exposito, ad securitatem florentissimae coloniae praestandam erectus fuit. Ejus enim ope aquae a Tata defluentes intercypae ac elevatae planitiem inde Comaromium usque duobus millioribus diffusam occupabant, ac inundabant, omnemque accessum ad Bregetionis coloniam praeccludebant. Ubi si anteaquoque a natura productae paludes fuissent, Romani ad eas formandas tantam operam haud impendissent. Ne autem pacis tempore securitus commoditatem ac utilitatem perderet, praecaverunt Romani. In principali

enim fluvii alveo, aggerem permeante, nuncque territoria Szőny ac Almás distinguente duplicem ex solido quadrato hodie quoque integram exstantem extruxerunt cataractam, qua aperta aquis cursus liber, plagaque totius exsiccatio, clausa vero inundatio praestabatur. Ingruentibus tandem extremis, rebusque Romanis fatilibus periculis, quibus Pannonia pulsi exterminatique fuere, nullum est dubium quosque securitati suae consulere voluisse; Bregetianosque hostem accessu prohibituos obfirmatis aggeribus cataractis circumfusam planitiem inundasse. Cum vero ita quoque expugnati, oppressi sedibusque suis exturbati fuissent, hostes seu Hunni, Gothi, Vandali aliique fuerint, hisce locis haud diu immorati, de cultura terrae nihil solliciti, ad depraedandas occidentales regiones properantes, post terga cuncta desolata, ad Brigetionemque et cataractas clausas et terras inundata relinquebant. Quae saepius repetita desolatio cum ultra quinque saecula in Pannoniis continuata fuisset, planities aquis submersa, facile imo necessario in paludes conversa est, cujus rei perspicua satis in fossione canalium, solidum alium inferiorem — horisontem, alibi cespitem obsitum, glareaque et pontibus ligneis stratum culmosque desertarum arundinum praesentantem, unius orgiae profunditate sub arena, vel etiam argilosa superficie terrae detegendo, indicia deprehendi.¹⁾“

Mikovinyi Sámuel e pontos méréséken alapuló leíráson kívül még rajzban is bemutatta Brigetio akkori képét. E rajzon világosan látszik az akkor még teljes épségben állott, kockakövekkel kirakott, hatalmas római töltés a zsilipekkel együtt. A nagybecsű rajzot a bécsi volt udvari kamarai levéltárban levő eredeti után mutatjuk itt be.

Takáts Sándor.

1) U. ott. Ugyane jelentésben leírja a mocsarakat is, melyek kiterjednek *Tata*, *Szomód*, *Naszály*, *Almás* és *Szőny* területére. E mocsarakat — írja — nem a természet, hanem az emberek hozták létre, épp ezért a levezetésük igen könnyű.

Az 1751-i országgyűlés helyi vonatkozásai.

Hosszu, majdnem tíz éves megszakítás után az anyagi szükségletek, a törvénykezés tekintetében szükségessé vált javítások rávették Mária Teréziát, hogy 1750. november 27-én rendeletet bocsásson ki, melylyel az országos karokat és rendeket 1751. április 18-ára Pozsony városába országgyűlésre hívja össze.¹⁾

Sok lappangott a szívek mélyén, mi kielégítést, megnyugtatót kívánt s voltak, kik tartva tőle, hogy az országgyűlés lefolyása nem lesz egészen nyugalmas, írásban is szóltak a rendekhez, hogy egyenlő szeretetben, egyértelemmel, békeségben végezzék be a gyűlést.²⁾

Az 1751-i országgyűlés személyi vonatkozásai miatt élénken érdekelte Komáromvármegyét s a követküldés kérdése miatt Komárom várost, mely csak az imént emelkedett a szabad királyi városok sorába. Üresedésben volt a nádori szék, az esztergomi érsekségnek nem volt feje, Komáromvármegye főispán nélkül szűkölködött. Ezen hiányok, üresedések az országgyűlésen hamarosan pótolhattak, elhárítottak. Május 11-én nádorrá lett gróf Batthyány Lajos,³⁾ az esztergomi érsekségre gróf Csáky Miklós, az eddigi kalocsai érsek neveztetett ki.⁴⁾ Komárom megye főispáni méltóságát, melyet a királyné örökössé tett a Nádasdy családban, gróf Nádasdy Lipót Flórián nyerte el,

1) Báró Hornig Károly: Padányi Biró Márton veszprémi püspök naplója (Veszprém, 1903.) 25. l.

2) U. o. 30. l. v. ö. Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig (Budapest, 1888.) 53. l.

3) Katona István: Historia critica regum Hungariae XXXIX. (Budae, 1809.) 39. l.

4) Pray György: Specimen hierarchiae Hungaricae II. (Pozsony-Kassa 1779.) 86. l.

kit azonban csak országgyűlés után, 1751. szeptemberében iktattak be tisztjébe.¹⁾

Az országgyűlési tárgyalások menete, a rendek ellenkezése nem tetszett a királynénak s egy időre el is távozott Pozsonyból. Augusztus 2-án este férjének s udvartartásának kíséretében s az egész országgyűlés jelenlétében hajóra szállt s a következő nap reggelén megindult Pest felé. Két fényesen diszitett hajó volt a fölségek számára elkészítve, míg a kíséret más harmincat foglalt el.²⁾ A nap folyamán a komáromiak bizonyára gyönyörködtek a nem mindennapi látványosságban, de ekkor nem üdvözölhették uralkodójukat, mert a hajók pihenés nélkül usztak tovább.

A fejedelmi személyek katonai szemlében gyönyörködtek Vácnál, majd a Rákoson, látogatást tettek Budán, elmentek Grassalkovich Antal gödöllői új kastélyába, hol ünnepség, bikaviadal, kivilágítás várt rájuk, de Mária Terézia azt mondta, mindezeknél többet ér az ebéd, majd végül visszafelé indultak Pozsonyba.³⁾

A visszautat, úgy látszik, az induláshoz hasonlóan rendezték be, este szálltak be a hajókba s ezek még az éjjel folyamán vagy igen korán reggel megindultak s még a délelőtti órákban érkeztek Komáromhoz, majd ennek Győr felé eső határához. Ekkor azonban nem mentek tovább, hanem kikötöttek s a megyei területen fogadták a tisztelgő küldöttséget, meghallgatták az üdvözlő beszédet, melyet a megye közönsége nevében Sajghó Benedek, a volt kuruc, most Pannonhalma főapátja mondott.

Sajghót mint ügyes szónokot a törvényhatóságok, küldöttségek gyakran föl szokták kérni, hogy nevökben nyilatkozzék⁴⁾ s így nem meglepő, hogy mint Komárom megyének egyik nagybirtokosára, a füssi nemesi szék főispánjára, most is reá irányult megtisztelő bizalom, mely a ritka alkalomra szónoknak kérte föl.

Augusztus 13-án, pénteki napra esett, tisztelgett a

1) Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város (Budapest év nélk. 1908.) 489. l.

2) Hornig, id. m. 73. l.

3) Katona, id. m. 454—457. l., Marczali Henrik: Mária Terézia (Budapest, 1891.) 215. l.

4) Halbik Ciprián: Adatok Pannonhalma multjához (Szombathely, 1880.) 74. l.

megye a királyné előtt. Sajghó a gyakorlott szónok ügyes invenciójával választotta meg a tárgyát s épen azt a szempontot domborította ki beszédében, mely Mária Teréziát a lezajlott örököségi háboru után mint fejedelmet különösen érdekelte s melylyel a vallásos és férjét igaz szerelemmel szerető asszonyra leginkább hathatott, a Habsburgok s Lothringenek közt támadt kapcsolatot.

Beszédjének rövid eszmemenetét adjuk csak magyarul, mert szépségei elvesznek, szabatosan nem tolmácsolhatók magyar fordításban s azok kedvéért, kik behatóbban is élvezni tudják vagy akarják, teljes szövegét eredetiben írjuk ide.

A régiek mondájából indul ki, mely azt tartotta, hogy az istenek s az istennők közbe-közbe leszálltak a földre, hogy szemtől-szembe lássák az emberek munkáságát. Ezt most a megye valóságban tapasztalja, midőn a fölségeket, mint valami földi isteneket, területén üdvözölheti. Rövidesen érintvén az országos hivatalok betöltését, melyről bevezetőleg szóltunk, örömét fejezi ki, hogy ez alkalommal a fölségeket nem tartóztatta Pozsonyban az országgyűlés, hanem az ország belsejét is megtekintették.

Az az öröm, melyet mindenütt tapasztaltak, abban leli magyarázatát, hogy az ország a királyi párban a mult és jelen kapcsát látja. Azt a buzgóságot, melyet Lipót, a királyné nagyatyja, az országnak a török iga alól való fölmentésében kifejtett, azt a sok fáradságot, vérenek hullását, mellyel Lothringeni Károly, Ferenc császár nagyatyja a törököt az országból kiűzte, az isteni bölcsesség azzal jutalmazta, hogy a két fejedelme házát Mária Terézia és Ferenc házassága által egyesítette. Az Isten kötötte ezt össze, ember el ne válassza, e frigyét, mondja célzással az osztrák örököségi háborura, mely a királynét meg akarta fosztani a Habsburgok örökségétől; mert az ősök joga él s egyesült az uralkodó párban.

Beszédének zárópontját a komáromi várfal koszorut tartó szüvéhez fűződő hasonlat teszi. A mint Komárom várfala eddig szűz, amint a falról a hűség szüzi koszoruja tekint le, ugy romlatlan hűségét ajánlja fölségeknek a

megye. Ha pedig királyné-asszonyuknál kegyelemre találtak, engedje meg, hogy jószágos kezének csókolására mehessenek.

Augustissimae Caesareo-Regiae Maiestates !

Quod superstitiosa veterum sapientum antiquitas fabulosa olim commentabatur, deos utpote deasque coelo condam descendisse ac terrigenum studia, mores, laboresve, quibus occuparentur in terris, coram perlustrasse : in veritate idipsum nos hodierna docemur experientia, dum Augustissimas Maiestates Vestras, tanquam deos terrestres in Comaromiensis huius provinciae campis pro homagiali fidelitate nostra humillime de genu venerari clementer nobis esset concessum.

Divina enim quadantenus et maxima quaeque bono publico sunt impensa : clementissima videlicet Maiestatum Vestrarum de stabilienda huius regni pace caesareo-regia sollicitudo ac regias inter curas illa non postrema : orbatas etiam primorum procerum sedes benigne instaurasse atque ita regno palatinum, Strigoniensi ecclesiae primatem ac demum, inter plura id genus magnifica, viduatae huic provinciae Comaromiensi perpetuum supremum comitem clementer designasse et nominasse.

Illud nihilominus divino prorsus consilio gestum censemus, quod faustissimus hac vice in haereditarium hocce regnum caesareo-regius adventus non in solo limine substitierit, nec Posonii tantum curis diaetalibus detineri semet passus, verum obsecundantibus Danubii undis molli navigio ad haec interiora regni et veterem usque regiam sedem Budensem clementer sese demiserit ac penetrarit fidelium subditorum solatio longe maximo et manifesto.

Quis enim verbis exprimere aut oratione satis possit festivam populi ac patriae istius laetitiam, ne dicam urbium ac terrarum, quas Maiestates Vestrae faustissimo hoc itinere sacris suis vestigiis beare clementer dignabantur? Ut non vanus augur sim et dicam, quod sentio : ita commune ac tam singulare fidelis populi tripudium singulari etiam suo non vacat mysterio.

Immensa nimirum divina sapientia, „quae attingit a fine usque ad finem fortiter ac disponit omnia suaviter“ (Sapient. 8. 1.), iam tum, dum victricibus divi Leopoldi armis, duce attemen summo Carolo Lotharingico regiam sedem Budam, uti et residuam usque suos limites Hungariam ex immani servitute Othomannica fortiter eripere decreverat, iam tum, inquam, summorum heroum illorum susceptos pro Deo et ecelesia, pro patria ac tota Christianitate bellicos labores in charis etiam nepotibus, Maiestatibus utpote Vestris, ita cumulatissime proemiare et quodantenus coronare divina eadem sapientia suaviter disponebat.

Multum etenim pientissimus condam caesar Leopoldus, avus Caesareo-Regiae Maiestates desideratissimus, de patria et Christianitate eripienda sollicitus assiduis precibus coelos pulsabat; confoederatos principes ad arma vocabat; Christianos denique exercitus qua impensis, qua commeatu bellico plurimum animabat. Sed multo non secus labore ac profuso etiam sanguine maximus caesarei exercitus imperator Carolus Lotharingicus, Caesareae Maiestatis Vestrae avus itidem desideratissimus, multo, inquam, labore et sanguine ab hoste Othomannico victorias reportabat et Martia plane virtute quaquaversum lauros metebat, usque dum regiam sedem Budam ac totam tandem Hungariam gloriosissime revindicarit.

Pietas ergo Austriaca et Martia virtus Lotharingica patriae exstitit liberatrix.

Utramque hanc in Maiestatibus Vestris Deus mire coniunxit; quia non iam duo, sed una cura dignoscitur. Quod itaque Deus coniunxit, homo non separet, verum supernam providentiam pronus adoret. Festivis idcirco hisce terrarum, populorumque applausibus haec una recolitur solennitas, quae nemini hactenus alteri, sed Maiestatibus Vestris iure successionis avitico ab omni Hungara gente uti debebatur, ita grati animi significatione in omne aevum perennabit.

Tandem nos, provinciae huius Comaromiensis accolae et fideles subditi, quia metropolis nostra velut primarium Christianitatis propugnaculum adhuc virgo est et virgineum

fidelitatis ostentat sertum: ita nos cum virgine hac murali Caesareo-Regiis Maiestatibus Vestris perpetuae fidelitatis homagium devovemus et si gratiam invenimus, ad benignum caesareo-regiae manus osculum clementer admitti humillime de genu supplicamus.¹⁾

Alig lehet kétséges, hogy Mária Terézia kegyesen fogadta a megye hűségének ezt az ő érzelmi világát élenken megkapó nyilvánítását. Bizonyára kifejezésre is juttatta köszönetét, elismerését; de nem tartózkodhatott hosszasabban a megye területén, sietnie kellett Pozsonyba, hol várták s hová még 13-án, azon hiszemben hogy az országgyűlést a napokban berekesztheti, meg is érkezett.²⁾

Az országgyűlés a királyné távollétében is folytatta a maga munkáját, megállapodott a törvénycikkek egy részében, melyek közül a 16. Komáromot is érdekelte. Kimondották ugyanis, hogy „ad obtinendum art. 75. 1723. effectum, benigne annuente sua maiestate sacratissima conclusum est, ut sub tempus publicarum nundinarum sive Comaromii sive vero Budae aut Pestini vel alibi supra vel infra Comaromium celebrandarum nulli quaestorum, signanter Comaromiensium, ubi nempe vel maxime praemendi occasio adest, vetitaque haecce consuetudo dudum iam inolevit, sub poena amissionis rei praempte actore comitatus vel civitatis, in qua praesentis constitutionis transgressor deprehendetur, fiscali, in duabus ipsi actori in tertia vero delatori cessurae brevissimo processu indilate desumenda, praemptio lignorum et ligneorum materialium admittatur“,³⁾ vagyis főleg a komáromi fake-reskedők eljárásának akartak véget vetni, kik a Vágon lehozott fát nem engedték sem a pesti vásárookra lejutni, de még komáromira sem eresztették, hanem a vásár előtt összevásárolták.

Nagyobb jelentőségű lett volna egy másik cikkely, mely azonban épenséggel nem volt még elfogadva. Talán magának a fölségnek is feltűnt, a komáromiaknak pedig

1) Eredetije Sajghó főapát kéziratával s a következő jegyzettel: In campis Comaromiensis comitatus dicta die 13. Aug. 1751. a pannonhalmi rendi levéltárban. Signaturája: Fasciculus 81. numerus 12.

2) Hornig, id. m. 73. l.

3) Katona, id. m. 472. l.

minden esetre, hogy a megye határán elhangzott üdvözlő beszédben semmi célzás nem volt arra, ami Komárom városát nagyon is érdekelte, ami a királyné intézkedéséből az országgyűlés előtt volt, amiben azonban a királynénak kellett a „csendes forradalomban“¹⁾ levő rendekkel szemben a határozatot kierőszakolnia. Ez a követküldés volt, melyet bevezetőleg érintettünk. Lehet, hogy a szónok nem is figyelt erre az ügyre, mely pedig fontos volt s miatta az országgyűlést sem lehetett bezárni; lehet hogy a közvetlenül nem érdekelt nem is vett tudomást az országgyűlési rendeknek azon renitenciájáról, mely, amint látszott, csak néhány várost érdekelt. Mária Terézia t. i. azt kívánta, hogy az országgyűlés cikkelyezze be az ő kiváltságlevelét, melyekkel Győr, Komárom,²⁾ Zombor, Ujvidék városokat szabad királyi városi rangra emelte s hogy következőleg ezen városok képviselőinek az országgyűlésen ülési és szavazati jogot biztosítsanak. „Ebben azonban kettős veszedelmet láttak a megyei követek. Először attól féltek, hogy a városi elem ilyen szaporítása által, melyet ily módon a király a maga hatalmából eszközölhet, az udvari párt többségben lesz a diétakon a megyéket képviselő nemesi követek fölött; másodsor pedig mivel a szabad királyi városi jog az illető helyeket fölmentette a fuvar és forspont tartozása alól, méltán tartottak attól, hogy ez által növekedik a nem kiváltságos adózó nép terhe. Ezért készek voltak ugyan becikkelyezni e négy várost, de szavazati jog nélkül és a forspont kötelességének fenntartásával. A királynét viszont bántotta szabadalmi levelének ezen megszorítása, megújította követelését és sürgette az országgyűlés tárgyalásainak befejezését, mivel férje el akar utazni. Erre kitört a rendek haragja. Kijelentették, hogy oly fontos ügyet, mint a törvényalkotás, nem lehet siettetni, inkább széjjel mennek, sem hogy erőszakot tőrjenek. Győr város követét, ki már el is ment az ülésre, szégyenszemre eltávolították. Végre augusztus 26-án késő este a zászlósok és a felső tábla egyre megújuló unszo-

1) Hornig, id. m.

2) Erre v. ö. Magyar Szulpic becses értekezését: Rév-Komárom törekvése a szab. kir. városi jog elnyeréséért, mely a komáromi gimn. 1881—2-i értesítőjében jelent meg. Az 1751-i országgyűlés ellenkezéséről azonban nem szól.

lására belenyugodtak abba, hogy csinálják hát az artikulusokat úgy, ahogy az udvar akarja.“

Igy történt azután, hogy a királyné kívánsága szerint fogalmazhatták meg az 1751-i 27. törvénycikket, mely így hangzik: *Quemadmodum sua maiestas sacratissima meritis et publica utilitate clementer permota, oppida antehac Jaurinense, Comaromiense, Neo-Plantense et Zomboriense numero reliquarum liberarum, regiarumque civitatum adnumeranda benigne censuisset, status quaque et ordines regni eadem in numerum aliarum regiarum ac liberarum civitatum cum voto et sessione recipiunt.*¹⁾

A királyné óhaja teljesedett, az új szabad királyi városok minden korlátozás nélkül megkapták az ülés és szavazás jogát. A huzavona azonban elkedvetlenítette a királynét s a készség, bizalmatlanság hiányát föl is panaszolta, midőn augusztus 27-én az országgyűlést berekesztette: „Tegyétek félre a bizalmatlanságot királynőtök, anyátok irányában és iparkodjatok a diéta határozatait szorgosan végrehajtani, hogy régi kegyelmemet, melyet elvesztettetek, visszanyerhessétek.“²⁾

Sörös Pongrác.

1) Katona, id. m. 480. l.

2) Marczali Henrik: Magyarország története III. Károlytól a bécsi congressusig (A magyar nemzet története VIII. k., Budapest, 1898.), 284. l. — Az országgyűlési határozatok már per manus... C. Leopoldi Floriani de Nadasd... comitatus Comaromiensis supremi et perpetui comitis, ... aulae nostri cancellarii... keltek. Katona, id. m. 489. l.

A leányvári ásatások folytatása 1907-ben.*)

Egyesületünk tavalyi jelentése alapján a Műemlékek Országos Bizottságának ajánlatára a közoktatásügyi kormány 600 koronát utalványozott a leányvári ásatások folytatására, melyhez azonkívül rendes évi segélyünkből is nagyobb összeggel járultunk hozzá.

Az első évi 70 forinthez képest tehát most már nagyobb erővel foghattunk a kutatáshoz. A vetemények rongálásáért fizetett kárpótláson s egyéb kisebb tételes költségeken kívül az összes pénzt napibérekre fordítottuk. Augusztus 10-től szeptember közepéig 254 napszámmal folytattam az ásatást, melynek eredményéről a következőkben számolhatok be:

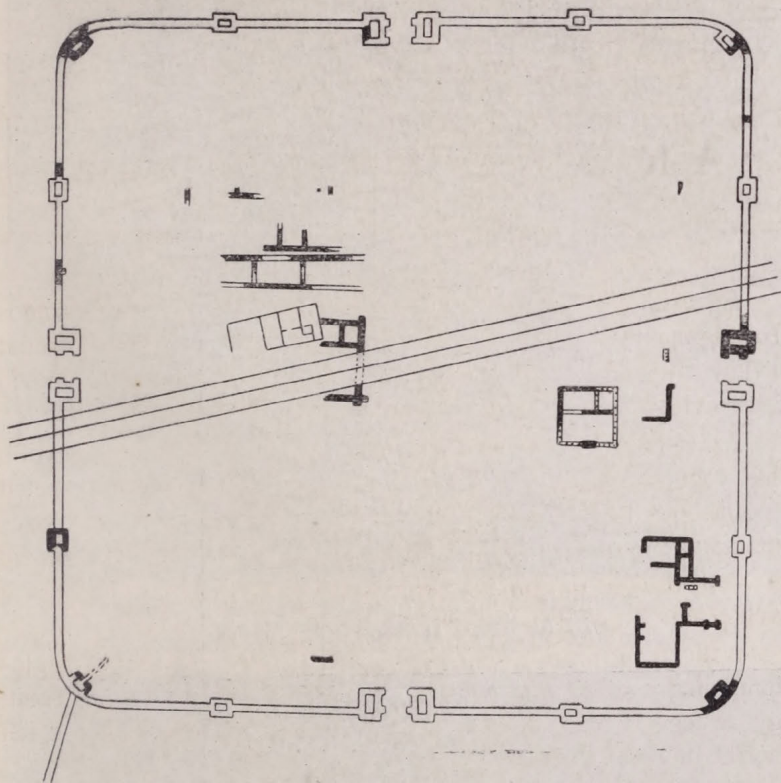
A délnyugoti sarok-torony kivételével a többi mind megtaláltam, még az első évben. Ennél azonban egyelőre úgy látszott, hogy az egész toronyalapot kiszedték s annak helye már a két méterrel mélyebben fekvő gödörbe volt tehető.

Pontosabb mérések azonban arra vezettek, hogy ez a levágás mintegy a felét vette csak el s a belső alapokból még kell a part alatt lenni valaminek. Nem hagyott békén a tavalyi értekezésben cloacának vagy kikötő szárnyfalnak nevezett dolog sem, amelynek árka a Dunáról e toronyhoz vezet, tehát torkolása innét indult ki.

Hogy ez irányban nincs-e befelé folytatása, egy-két haránt irányu árokmal már az első kutatásnál kerestem, de mert egy kicsit beljebb jártunk az árkokkal, akkori munkánk eredménytelen volt.

*) Az Országos Régészeti és Embertani Társaságnak Budapesten, az 1908. évi március 31-iki ülésén tartott előadás kivonata.

I. sz.



Jel-magyarázat:

- = Még benn levő fundamentum.
- === = Legnagyobb részben kiszedett s még egészen át nem vizsgált körfal-alap.
- } = Még részben benn levő, vagy kiszedett, de határozottan fölsimert alapok.
- === = Dunai védőtöltés.
- Uj gátórház.

II. sz.

A) A keleti oldal kapu-tornyának alapja.



B) Az ÉNy-i sarok-torony alapja.



Most azonban a magas partoldalnak kívülről befelé való bontásával kezdettem meg a dolgot. A sok vad bokor, gyökér és mintegy két és fél méternyi földtömeg eltávolítása után összeöntött faltömbre bukkantunk. Kibontakozott így a toronyalapnak a körfalba kapcsolódó DK-i szárnya és az ÉK-i záró-oldal egészen.

Ez utóbbinak ÉNy-i fele azonban 1 m.-rel alább esett a kő kivevése folytán, de még így is 1—2 méter magasságban megmaradt az alaptól számítva.

A toronyalap belső közepétől befelé alig 45 cm. távolságra egy faragott kő sarka bontakozott ki a 3 m. magas földtömeg oldalából, melyet a V. sz. tábla *D*) ábrája alatt mutatok be.

Első pillanatra egy kézimalom alsó kövének néznénk, de se lefolyása, se közép tengelye nem lévén, meg őrlési kopás sem látszik rajt, azért alakja után ítélve inkább valami oszlop vagy szobor talapzat lehetett, egyenes oldalával valami falhoz záródva.

Ettől 30 cm. távolságra egy másik kőre is akadtunk. Most már felülről kezdtük a bontást s így a fenékre érve a két kőnek folytatásaként több élére leállított faragott követ is találtunk, melyek egy 30 cm. széles parallel vonalban csatornát alkottak. (III. számú ábra.) Fenekében semmi sem volt, csak a természetes kövezetlen föld, a régi felszín alatt, 80—90 cm. mélyen esik a kőlapok felső széle s ezt a falak omladéke 2 méternyire egészíti ki.

Boltozat helyett kőlapokkal volt fedve, amire következtetni engedett egy nagy darab kőlap, amit egy kissé följebb, de a még meg nem bontott csatornarész fölött ferde helyzetben találtunk, amint kiemelése valamikor félben maradt.

Csak 8 m. hosszan találtuk meg, belső folytatását már régen kiszedhették.

Összesen 15 darab faragott követ leltünk benne, melyek közül 4 feliratos sirkő, 4 hasított félhengeres oszlop, egyik végükön megvastagodó durva bunkóval, mintha e faragatlan részükkel valaha a földbe lettek volna állítva. Egy rusztikus diszítésű párkánykő és egy szépen csiszolt tardosi vörös márványlap is volt köztük.

Hogy ez a csatorna áttörés nem a körfalat gyengítette, hanem az erős toronyalapon át vezetett ki, azt bizonyára stratégiai szempontból csinálták így.

Ilyen esetre ugyan eddig még sehol sem bukkantam, de a kapu védelme alatt kivezetett cloacára már találtam analogiát.¹⁾

Már most hogy hogyan függött ez össze a külső folytatásában 2 méternyi széles alapot föltüntető s boltozottnak mondott vagy

III. sz. A DNy-i sarok cloacája.



állított nagy-csatornával, esetleg kikötőszárnyfallal az egyelőre megfejtetlen marad.

A K-i és Ny-i oldalak É-i felében levő oldaltornyokat összekötő kutató árokkal is több belső épület alapfalat vágtam át, melyeknek tovább kísérése jövőbeli feladatomban lesz.

A gátórház mögött kitalapokat is tovább követtük, de hatalmas ará-

nyaik miatt ezeket sem birtuk befejezni.

Egy keskeny, 1 m. 25 cm. széles utca választ el itt két nagy épületet, K. Ny-i irányu hosszanti fekvésekkel.

1) Der Ober Germanische und Raetische limes des Römerreichs 1902. No. 25 A 42 I.

Továbbá Carnuntumban, Der Römische Limes in Österreich 1901. Heft II. Tafel X.

Ugyancsak Carnuntumban egy a castrumon kívül álló megerősített épület négy sarkáról is vezettek ki csatornák, de tornyok itt nem voltak.

U. o. 1903. Heft IV. II. Taf.

A déli épület két oldalfala már 36 m. hosszúságban van kitakarva s még most sem értünk a végére. Északi végük 7 keleti pedig 6·45 m-re van egymástól, tehát nem párhuzamosak. Eddig 3 keresztfal köti őket össze két termet alkotva, melyek közül egyik 78 m², a másik 37 m² területű. Ennek Ny-i végében egy konyha volt, mert innen igen sok állati csont, hamu, pernye és edény-töredék s égetett föld hányódott ki.

Az ettől északra fekvő épületnek déli oldala is már 25 m. hosszan tünt elő, melyből két haránt fal indul É-ra egymástól 5·35 m. távolságban, de végére ezeknek sem értünk. Egyik fal mellett sok dunai kavicscsal és kötörmelékkal alapozott égetett tűzpad féle volt.

Roszbabb helyre nem emelheték volna a gátórházat, mert ezalatt s részben az előtte átfutó védgát alatt a castrum leghatalmasabb épületének, a praetoriumnak alapja van.

Ezek tehát igen megnehezítik a kutatást, de így is sikerült már belőle annyit feltárni, hogy hatalmas arányaira következtethessünk.

Ez épület négy oldalával alkalmazkodik a körfal parallel oldalaihoz. Eddig meghatároztam a keleti oldalát, mely egyszersmind a fórum felüli homlokzata volt, amennyiben előtte ment át az É-D-i irányu *via principalis* a *cardo* mentén.

Ez oldalát a töltés majd közepén szeli át s nem lehetetlen, hogy 8 méter széles alapjával épen a szentély *apsisát* takarja, mely rendszeren a fórumra szokott nézni, bár arra is van eset, hogy ellenkezőleg a *porta decumana* felé fordult.

E keleti homlokzat két vége sajátos fülekben végződik, honnan a két oldalfal Ny-ra fordul s az északi 10 m. hosszúság után egyenest a ház alá fut be s két parallel falat a pincében is megleltem. Ezek a kiugró fülessarkok valószínű gyámfal alapok voltak.

A felső germániai castellumoknál több helyütt találtam ilyesfélét, de legjobb hasonlat rá a Holzhausenben föltárt praetorium.¹⁾

A praetorium körfala 1·30 m. széles.

A sok analogia szerint ez is egy belső udvar körül sorakozó szobákból állt, melyek közül kettőt az északi oldal felől már ki is

1) Der Ober Germ. u. Raet. Limes des Rom 1904. Lieferung XXII. No. 6. Tafel II.

takartam. A további kutatása csak az udvar hátsó részében lesz lehetséges.

A castrum e nyugoti fele tehát megfelel a *pars superiori*nak, amit a praetorium közvetlen szomszédjába épített nagyszabású s bizonyára előkelőbb állású katonák (*tribuni, legati, praefecti socio-rum*) lakását képező épületek is bizonyítanak.

A védőgát által két részre osztott terület déli felében is hatalmas épületekre akadtam. Ezek közül az egyik egy nem egészen szabályos négyszögű épület 225 m² területtel, belső részében 3 tagozattal, mely a hűtő és vetkőző szobával ellátott s nagy gyakorló csarnokkal bíró *palaestrának* (tornacsarnok) felel meg.

A másik pedig egy valóságos épülettömkeleg, mely a DK-i sarkot tölti ki s az egész egy hipocaustumokkal ellátott fürdőt alkot.

Erre vall elsősorban az ott található sok hővezető csőtöredék (különböző típusok) és a sok cementszerű leöntés, melylyel a talaj és a falak burkolva voltak.

Találtam itt egymásra rakott kerek és négyszögletű téglákat is, közben habarcsos összeállítással, melyek a máshol faragott oszlopocskákat helyettesítették a fürdő padozatok (*suspensura*) alatt.

Egy beroskadt boltozatu központi fűtő-kemencét is találtam itt, alatta 1.5 m. vastag hamuréteggel, valamint egy fedőcserepek-ből álló folyosószerű lerakást is.

Sajnos, a kőbányászással azonban oly össze-vissza dultak e helyen mindent, hogy az alapokon kívül aligha tudunk más pozitív eredményt itt föltárni.

Ami a körfalat illeti, ott is végeztem egy pár földerítést. A Ny.-i oldal É.-i felében egy támoszlopos falrészlet találtam s nem lehetetlen, hogy bizonyos távolságokban mindenhol ilyen volt még erősebbé téve a védőfal. A befelé ugró alap 2 m. hosszú és 80 cm. széles.¹⁾

Ugyancsak ezen a szakaszon más helyen is ráakadtunk a még a benne levő alapra, de nem követhettük hosszúságát.

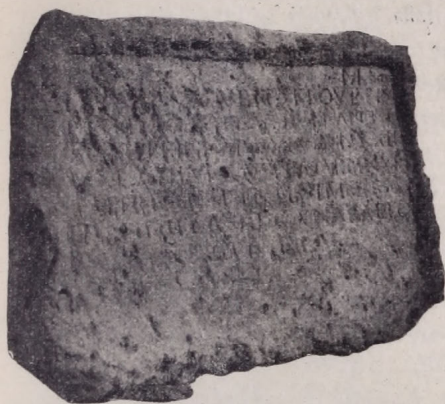
A K.-i oldalon kitakart kapufélnél, valamint a Ny.-i oldal tornyánál az újabb ásások és tovább való kutatások következtében

1) Cast. Canstattban van rá analógia. Der Ober Germ. u. Raet. des Rom. 1907. No. 59., 77. Továbbá Carnuntumban, Der Römische Limes in Österreich, azontul Carnuntumban, Der Römische Limes in Österreich 1901. Heft. II. III. Tafel.

IV. sz.

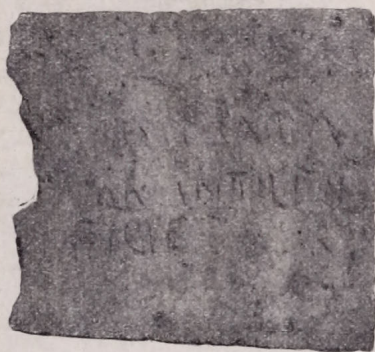
Sirkövek.

A.



Felül 75, alul 77 cm. hosszú, baloldalan 50, a jobbon 51.5 cm. magas, 19–20 cm. vastag, a lécezetten kívül 6–9 cm. rusztikus szegélylyel.

B.



Felül 63, alul 71 cm., bal törött oldala 57, a jobb 54 cm. magas.

C.



Felül 64, alul 60 cm. hosszú, 51 cm. magas, 19 cm. vastag, egymás mellett pozitív és negatív lécezzettel.

D.



49.5 cm, széles, baloldalon 45, a jobbon 38 cm. magas, 10–12 cm. vastag, alul törött,

a tavalyihoz képest egy kevés módosulás történt s a még ki nem takart, vagy meg nem állapított kapu- és torony-alapok rekonstrukciójával a rajzban már ehhez is igazodtam.

A Ny.-i oldal tornya ugyanis úgy látszik, mintha külső erős oldalával a körfal vonalába esnék és nincs kiugrása.

A fent említett és tovább nem követett új körfalrész azonban megcáfolja ezt, mert most már 3 pont áll itt rendelkezésünkre, melyek közül a két északin keresztül nézve circa 1 m. kiugrás észlelhető, míg a kapuknál (a keleti szerint) 1·80 méternyi van.

Lehet azonban, hogy nem egész pontos itt a két faldarabból való látás, pedig a látószögnek bármily kis foku elhajlása a meghosszabbításban már nagy differenciát mutathat.

A tornyok kijavítását tehát csak fentartással teszem.

A keleti oldal kapunál pedig annak délnyugoti sarka maradt kitakaratlan tavaly olyformán, hogy a keleti falszélesség, valamint az északi hosszúság és külső pillér, a belső területtel együtt fölvehető volt. Feltételeztük tehát a hasonló elhelyezésű belső pillért is, a mit a magas földtömeg lehordása után most meg is leltünk, de nem a tavalyi föltevés szerint, hanem kissé beljebb, az őrszoba belső falának folytatásaként.

Mostani munkánk legnagyobb részét a falak kitakarása, irányuk követése foglalta le. Közvetlen a fundamentumok mellett, sokszor 3 m. mélyen nem is számíthattunk semmiféle leletre, ami mégis akadt, az a fal nélküli kutató árkokból került elő.

Első sorban a csatornából kiemelt négy, feliratos sirkő érdemel említést a leletek közül. Szaktudósaink szerint ezek közül csak egy való a korábbi időből, körülbelül a III. század elejéről, a többinek kora a IV. század végére, vagy az V. század elejére tehető.

Sajnos, a legrégebb s egyszersmind a legnagyobb van a legkevésbé olvasható állapotban s bár egyes részek egész világosak, a kiegészítés egyelőre megoldatlan marad, mert eddig ismeretlen, a sablontól igen eltérő formájú. (IV. tábla A.)

A legépebb betűs pedig ketté van törve s az alsó fele hiányzik, a meglevő felső rész szintén igen eredeti. (IV. tábla D.)

A másik kettő meg igen kezdetleges munka, egyiken többszöri rávésés nyomai vannak. Egyik egy római (IV. tábla C.), a másik pedig egy barbár nő (IV. tábla B.) sirköve volt.

V. sz.

Leletek.

A.



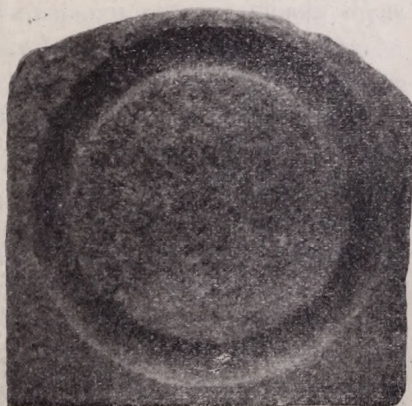
B.



C.



D.



D. = Középen 59, két szélén 45 cm. magas,
60 cm. széles. A belső kör 40, a külső 52
cm. diameterrel, vastagsága 11 cm.

A csatornában, mint másodlagos helyen talált e leletek arról tanuskodnak, hogy a castrum valami rombolás vagy szétdulás után, újra helyre lett állítva.

Valószínű, hogy Brigetio lerombolásaival kapcsolatban Leányvárt is mindig hasonló sors érthette, mert a barbárok mindig északról csaptak át a Dunán s ezt csakis Leányváron át tehették. De ha más ponton törték is át a limest, mikor Brigetio, az anyavár elesett, a darázsfészkekben levő, így erejét vesztett *filának* valószínű, hogy nem kegyelmeztek.

Ugyanannyiszor helyreállíthatták tehát Leányvárt is, de a sírkövek koruknál fogva talán a legutolsó helyreállításról tanuskodnak.

A talált érmek Vespasianától II. Valentinianusig, tehát 69-től 392-ig terjedő időből valók, még pedig a következő császároktól:

*Vespasianus, *Domitianus, Traianus, Commodus, *Alexander Severus 2 drb., *Julia Mesa, *Julia Solimas, *Gordianus Pius, Probus, *Carinus, *Diocletianus 2 drb., I. Constantinus 8 drb., Licinius, II. Constantinus, Gratianus. II. Valentinianus. Egy IV. István idejéből való denár is akadt, 5 darab pedig határozatlan.

Találtunk 13 darab különböző nyilhegyet, melyek között barbár típusok is vannak. Előkerült egy négyélű pilum féle hajító fegyver is.

Leltünk egy lóbéklyó zárat is, (V. t. C. alsó balsarok), melynek rugói szakállas nyilra engednek következtetni, egy 36 cm. hosszú négyélű tört. Ez utóbbi, mint legióbeli fegyver ismeretlen s vagy magánvédelmi eszköz volt, vagy későbbi korú. (V. t. C. közepén).

Egy gödörben egymás mellett két vasdarabot leltünk, melynek 15—15 cm. hosszú és 3—4 cm. szélességűek. Első pillanatra kardhegytöredékeknek látszanak, de ez ellen szól a belső ívelésük felől levő csatorna, mely olyan, mint a faszindely árka. Először ekevasnak véltem, majd ásó vagy lapátfélének, mert a kettőnek összetartozandósága felismerhető. S csakugyan az utóbbi feltevés vált be, amennyiben azt egy analogia¹⁾ is igazolta s a szakemberek helybenhagyása is elfogadott.

Ezt úgy kell képzelni, hogy az U, vagy inkább gyengén ívelt V-betű alakú vas (V. tábla B) egy faásónak csak a szegélye volt, amely vasköpi helyett magából vastagodva, illetve hengeresedve

A *-al jelzettek ezüstök, a többi bronz.

alakult át fölfelé nyéllé. A borító vaslemez azután lesimitott fejú szögekkel lehetett ráerősítve.

Ilyenekkel lehettek ellátva a légióknak sánchányó manipulussai, esetleg egész cohorsai is.

Egy későbbi kora nagy sarupatkó is előfordult, mely a sarura 3 nagy szeggel volt erősítve úgy, hogy a szegek feje a saru, vagy talán inkább csizma belsejében volt lelapítva, hogy a sarkat ne törje s föléje esetleg még egy vékonyabb bőrborítás is jöhetett. (V. t. B. felső bal sarok.)

Egy kerek bronzkeretbe foglalt zafir-követ is találtunk, mely vagy gyűrű-kő volt, vagy valami későbbi boglár-diszítés féle.

A ritkaságok közé tartozik az az ezüst lemez is, mely dacára hogy 2 m. mélyről került a napfényre, helyenkint élénken csiszolt fénnel ragyog. Tudvalevő dolog, hogy a rómaiak a foncsoros üveg-tükröket nem ismerték, hanem az ezüst és bronz fém-tükröt használták. Hogy ez is egy ilyen tükör lehetett, nincs kizárva. (VI t. A. középen)

Egy csontfésű töredék, egy agancsból készült hasadt késnyél egy csonthajtű, egy henger alakú csont, (valami tok-féle) és egy bordából készült fűrész s több ismeretlen csontszerszám is előfordult.

Négy vaskulcsot is találtunk, melyek közül 3 közönségesen ismert típusu, egy azonban igen érdekes fajta. (V. t. B. az ásó-szé fölött középen.)

Leltünk egy köpüs, nyílhegyhez hasonló 18 cm. hosszú vasat, mely inkább valami konyhai nyársnak felel meg, mint fegyvernek.

Egy 20 cm. hosszú sarlóhegy és egy 19 cm. hosszú gyűrűzött diszítésű szép bronz kannácska fogó is előfordult, (V. t. A. legfölül), egy nagy, 40 cm. hosszú, görbe vödör féle edény fogót pedig vasból találtunk.

Előfordult továbbá egy acél csiholó, több vas és réz karika, egy bronz csattöredék, egy bronz szijvég (szivalaku két foglaló szeggel), 2 bronz és egy vas fibula, egy függőalakúvá görbitett 4 cm. hosszú ezüst szeg, melynek feje szabályos sokszögűre van csiszolva és egy bordázott öntött bronz darab.

Összeszedtünk rengeteg sok cserépedény-töredéket, melyek-

1) Der Ober G. u. R. Limes. 1903. Lief XX. No. 22. Taf. II.

Itt Holzschau felnek van mondva, de a mi fogalmunk és elnevezésünk szerint inkább ásonak mondhatjuk, mint lapátnak.

ből a méretek, fenék és felső peremrészek, fülek, diszítések, mázok, színük és nagyságuk szerint vagy 100 féle típust lehet megállapítani. Akadt egy ép, 1·5 literes fazék és több szépen diszített terra sigillata cserép vadászati jelenetet, csirkét, galambot, kutyát ábrázoló alakzatokkal, meander levelekkel, ornamentekkel stb. Egy bélyeges terraszigillatánk is van töredékben, . . IANSFE . . jelzéssel, mely kiegészítve ARIANUSFECIT, fazekas jelzést mutat.

Van leleteink között több darab tiszta szűrő-edény töredék is, négyszögű szűrőlyukakkal, egy igen érdekes cseréptölcsér és egy sokszegletűre csiszolt hengeres homokkő, amely egy konyha alatt sok hamupernye és csont között találtatott s konyhai fenőkőül szolgált.

Bélyeges tetőfedő cserepekkel és téglákkal halomszámra találkoztunk.

Leggyakoribb a legio I. adiutrix bélyege, vagy 10 féle változatban, néha csak egy-két betű, sokszor az egész nyomás retrogád alakban.

Néha P F = PIA FIDELIS toldással fordulnak elő.

Ezenkívül találtam egy QVADRIB = QVADRIBVRAS jelzésű cserepet több LVP és ICINI töredékeket, amelyek LVPICINI TRIBVNI kiegészítéssel több helyen is előfordultak a limes mentén.

Két darab . . TIANVST . . töredék is akadt, amely kiegészítve vagy Terentianus vir Prefectissimus dux, amilyent Óbudán is találtak, vagy Terentianus Tribunus, amilyeneket Finály dr. után folytatva a pilismaróti ásatásokat, 1907 őszén magam is egy sereget találtam.

Több kézkarculatu jelzés is találkozott a cserepeken, egyen DIES és még egypár betű töredékkel, azonkívül kisebb, nagyobb körök, bele rajzolt kereszt vagy * jelzésekkel. Egy átlukasztott és talán gyöngyül használt fölfűzhető márványgolyót és több égett agyaggolyócskát is leltünk.

Két darab faragott és léces peremmel ellátott carrarai márványlapot is kiástunk, melyek bizonyára valamely becses domborműből valók s lehet, hogy többi részeik még ezután kerülnek elő.

Több körcikkszerű kézi malomkő töredék és sok agyagból égetett orsógomb is fordult elő.

A fedőcserepek közül 3-at épen találtam, még pedig 63×45—52×39, és 46×32 cm² területtel s 5—6—7 cm. vastagsággal.

Mint említém, a fürdőpadozatok kerek és négyszögű téglákon

nyugodtak s ezekből is több fajta került elő. A kerek alakúak közül 25 cm.-es diameterrel és 8 cm. vastagsággal, — a négyzetekből $29 \times 29 \times 5$ — és $37 \times 37 \times 6.5$ nagyságban vannak.

Az összefoglaló fedő cserepekből fél méter hosszúak, szélesebb végükön 29, a keskenyebbek 15 cm. méretűek találtattak.

Csontot is zsák számra szedtek embereim. Egy pár darabot mutatoul felvittem a budapesti egyetemi laboratóriumba meghatároztatás végett s eszerint mind új alluviumbeli recens dolgok, még pedig: bos taurus szarv-csapok és lábszártöredékek, hatalmas cervus elafus, szarvas álkapcsok, továbbá juh, kecske és sertéscsontok, valamint rendkívüli nagy vadkanagyarak. Egy szarvas agancstő is akadt 15 cm. átmérővel és több különböző petrificiált csont

Hogy a kényelemre való berendezkedés mellett a szépre is volt idejük a rómaiaknak e fészekben, azt a fürdők fundamentumai mellett talált freskó-szerű, zöldszínnel festett vakolattöredék bizonyítja. Ugyancsak a fürdőkben találtunk egy nagy fedő cserepekből lerakott, s masszával leöntött folyosórészt is. Sajnos, a rombolás miatt még az alapberendezésből se maradt semmi. A szanaszét heverő, sok helyütt még egymáshoz ragasztott kerek és négyszögű téglák helyettesítették itt a máshol előforduló fürdőpadozat (suspensura) kőoszlopait.

A hol szobák sorakoznak és egymás mellé, oly magasra sohasem érhet alapunk, hogy a küszöbhelyeket elérnénk.

Egy-egy darabon sokszor fenéig is hiányzik a fal, de odább megint csak folytatódik, de a hol egészen ki is van szedve, ott is világosan el lehet igazodni a fundamentumok fenékre lehullott sok törmelék kő nyomán, mely a két felől érintetlen régi fekete agyagtalajban tisztán jelöli a fal irányát s annak fordulatait, vagy kereszteződéseit. A praetorium fala tövében 2 m. mélyről előttem vett fel egyik munkásom egy rézgombot, melynek vastag oxid rétege alól a mi kedves jó madarunk, a kétéfjű sas bontakozott ki.

Nyilván osztrák katonai gomb ez, amely az alapoknak katonai erővel való kiszédését és elhordását igazolja a komáromi erőd építésekkel kapcsolatban.

A százados idők nivelláló munkája mellett nagyobb szerepe van tehát itt a romboló emberi kéznek, mely még a föld alá is lehatolt.

S hogy a barbár rabszolgák és római katonák veritékgyöngyével a középkori zsoldosok fáradságcepje is egyesült, e föltevést több mű is megerősíti.

Szerdahelyi Gábor¹⁾ a XV. és XVI-ik századból Hollós Mátyás és I. Ferdinand áttal kibocsátott királyi rendeleteket említ, melyek szerint Brigetió romjait és emlékeit a komáromi erődökhöz hordták.

Weszprémi István XVIII. sz.-beli neves orvosunk egy munkájában ugyanezt bizonyítja.²⁾

A komáromi templomok alapjai, valamint a szőnyi is az urasági épületekkel együtt mind innét valók. Az idézetek ugyan csak Brigetiora vonatkoznak, de ki hinné, hogy ugyanakkor Leányvár elkerülte volna a rombolók figyelmét, hisz éppen oly feltűnő helyen s éppen csak annyira volt ez is, mint a szőnyi bánya.

A későbbi szőnyi és izsai építkezések már csak a maradókból táplálkoznak.

Mindazonáltal remélem, hogy további ásatásaim folyamán mégis sikerül valamit fixálnom az archeologia számára s e régi dicsőségeket hirdető vár nem tűnik el nyomtalanul.

A komáromi iskolák ifjúságának az ó-kor tanításánál nagy szolgálatot tesznek muzeumunk e korból való gazdag leletei s az itt kitakart ép kapu és toronyalapok megszemlélése egy-egy őszi vagy tavaszi kirándulás alkalmával lehetővé teszik a történelem szemléltető oktatását.

A fundamentumok fentartását pedig, úgy hiszem, megengedi a Vágbalparti Ármentesítő Társulat, melynek Igazgatóságát az eddigi engedélyezésekért is köszönet illeti.

Legelső sorban pedig méltóságos Forster Gyula báró urnak, mint a Műemlékek Orsz. Bizottsága elnökének, tartozunk köszönettel a segélyezésért s a további kutatás lehetőségét is az ő ügyszeretetéséből kifolyólag reméljük.

Toth Kurucz János.

1) Szerdahelyi G. „Celebrium Urbium descriptio“ című munkájának 17. l. ez áll:

„Ex loco (Bregetione) 1550 Comaromio arcu jam antea Matthia Corvino sub annum 1459 egregie illustratae, trigonam munitionem superadderet Ferdinandus I. Hungariae Rex cum lapides et saxa apportarentur non pauca veterum monumenta reperta docuere Fractum hunc ad et supra Comaromium Romanis nobilibus Habitatum.“

2) W. J. „Succincta medicorum Hungariae et Transylvaniae biografiae“ II. 414 l. sic: Anno 1654. sub Comite Puchhaim Arcis Comar. Praefecto, cum is ad resarciendos immitteret inventus sarcophagus, etc.

